KUN HENKIRIKOS KOSKETTAA

Käsikirja henkirikosten uhrien läheisten kohtaamiseen

RIKOSUHRIPÄIVYSTYS
BROTTSOFFERJOUREN

RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEN OPPAITA ● 4 (2020)

KUN HENKIRIKOS KOSKETTAA

Käsikirja henkirikosten uhrien läheisten kohtaamiseen

Oppaan on toimittanut Anni Pentti.

Rikosuhripäivystys 2017 (Tarkistettu 2020)

Toimintaa tukee:

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

SISÄLTÖ

LUKIJALLE 5

Mistä apua? 7

HENKIRIKOKSEN VAIKUTUKSIA 8

Tavallisia tunteita ja reaktioita henkirikoksen uhrin läheisillä 10
Taloudellisia seurauksia 12
Oireiden tunnistaminen 12
Vaikutukset läheisten sosiaaliseen ympäristöön 13
Median vaikutus läheisiin 14
Toipuminen 14

KUOLEMAAN LIITTYVÄT KÄYTÄNNÖN ASIAT 17

Hautajaisten järjestäminen 17
Muut hoidettavat käytännön asiat 19

RIKOSPROSESSIIN LIITTYVÄT ASIAT 21

Oikeuslääketieteellinen kuolemansyyn selvittäminen 21
Poliisin esitutkinta 22
Avustajan hankkiminen oikeudenkäyntiin 23
Oikeudenkäynti 24
Asiat, joihin on hyvä varautua oikeudenkäynnissä 27
Korvaukset henkirikosasiassa 28
Rikosvahinkojärjestelmä 30

KESTÄVÄ PALVELUKETJU HENKIRIKOSTEN UHRIEN LÄHEISILLE 33

Kriisipalvelut 35
Auttavat puhelin- ja verkkopalvelut (maksuttomat) 36
Akuutin kriisitilanteen jälkeiset palvelut 37

Vertaistuelliset palvelut 40
Yksityiset lääkäripalvelut ja psykoterapia (maksullinen) 42
Kelan korvaama kuntoutuspsykoterapia 42
Henkirikoksen uhrin omaisen ja rikoksen tekijän kohtaaminen vakavissa rikoksissa, valtakunnallinen (maksuton) 43
Lasten ja nuorten toipuminen ja palvelut 45
Kotipalvelut arjen tueksi 46

AMMATTILAINEN HENKIRIKOSTEN UHRIEN LÄHEISTEN TUKENA 47

Tähän voi täyttää oman asuinalueen palveluita 49

LÄHTEET 50

LUKIJALLE

Henkirikos tarkoittaa väkivallalla aiheutettua toisen ihmisen kuolemaa. Suomessa kuolee henkirikoksen uhrina vuosittain noin 100 ihmistä, joita suremaan jää keskimäärin noin 4–6 perheenjäsentä sekä joukko muita läheisiä, eli arviolta jopa 600 ihmistä vuosittain. Henkirikosten uhrien läheiset ovat rikoksen epäsuoria uhreja.

Tässä oppaassa käytetään yleisesti käsitettä henkirikosten uhrien läheiset, joilla tarkoitetaan kaikkia uhrin perheeseen tai lähipiiriin kuuluvia tai uhrin läheiseksi itsensä kokeneita henkilöitä. Kuitenkin osiossa ”kuolemaan liittyvät käytännön asiat” läheisillä tarkoitetaan enimmäkseen uhrin lähiomaisia, jotka hoitavat kuolemaan liittyviä asioita. ”Rikosprosessiin liittyvät asiat” -osiossa käytetään tarkoituksella käsitettä omaiset, koska useimmat siinä käsiteltävät asiat koskettavat pelkästään uhrin lähiomaisia.

Läheisen kuolema on useimmiten aina kriisi, mutta henkirikos aiheuttaa läheisille massiivisen henkisen trauman. Henkirikos muuttaa uhrin lähipiirin koko loppuelämän. Läheiset joutuvat käymään läpi laajan skaalan vaikeita tunteita ja muita fyysisiä, psyykkisiä, sosiaalisia sekä taloudellisia vaikutuksia, jotka henkirikos tuo heidän elämäänsä. Muiden vaikutusten lisäksi he joutuvat suuren henkisen kuormituksen keskellä suoriutumaan lukuisista kuolemaan liittyvistä käytännön järjestelyistä sekä vaikeaselkoisesta rikosprosessista.

Harvoilla ammattilaisilla on kokemusta henkirikosten uhrien läheisten auttamisesta.

Henkirikosten uhrien läheiset tulisi asettaa auttamisjärjestelmässä kärkeen, jotta he saisivat mahdollisimman helposti ammattitaitoista apua ja tukea selviytymiseen. Yksi ongelma henkirikosten uhrien läheisten auttamisessa on se, että vain harvoilla on kokemusta näistä tilanteista. Useimmille ammattilaisille tapaus osuu kohdalle enintään kerran työuran aikana. Silloin on vaikea auttaa traumatisoituneita läheisiä parhaalla mahdollisella tavalla tai osata ohjata eteenpäin oikeisiin palveluihin.

Tämä opas toimii myös työkaluna verkoston ja työryhmän rakentamisessa.

Tämä opas on tarkoitettu kaikille, jotka työtehtävissään kohtaavat henkirikosten uhrien läheisiä, esimerkiksi poliisille, pelastuslaitokselle, sairaalahenkilökunnalle, kriisityön ammattilaisille, järjestöjen ja seurakuntien työntekijöille, hautausalan työntekijöille, oikeudenkäyntiavustajille ja tuomioistuinlaitoksen virkamiehille sekä henkirikosten uhrien läheisille. Oppaan tarkoituksena on antaa kattavasti tietoa kaikista henkirikokseen liittyvistä asioista sekä ennen kaikkea palveluista henkirikosten uhrien läheisille. Opas toimii myös työkaluna verkoston ja työryhmän rakentamisessa, jotta jokaisessa kunnassa voitaisiin taata kestävä ammattitaitoinen palveluketju henkirikosten uhrien läheisten auttamiseksi.

Mistä apua?

Henkirikos tapahtuu	→ poliisi → sosiaali- ja kriisipäivystys → RIKU
Hautajaisten järjestely, perunkirjoitukset ja muut kuolemaan liittyvät asiat	→ hautaustoimistot → oikeusapu-toimistot ja yksityiset lakitoimistot → pankit
Rikosprosessi, oikeudenkäynnit ja vahingonkorvaukset	→ poliisi → RIKU → oikeudenkäyntiavustaja
Henkistä tukea jaksamiseen	→ kriisikeskukset → seurakunta → RIKU → kunnallinen terveydenhuolto → SPR henkinen tuki → auttavat puhelin- ja nettipalvelut → psykiatrian poliklinikat → yksityiset lääkäri- ja psykoterapiapalvelut
Vertaistukea	→ Huoma ry → MIELI ry:n intensiivikurssit
Lapset ja nuoret omaisina	→ sosiaali-/kriisipäivystys → kasvatus- ja perheneuvolat → lastensuojelun sosiaalityö
Kotipalvelut arjen tueksi	→ kuntien kotipalvelu → yksityinen kotipalvelu → Martat → seurakunta → SPR

HENKIRIKOKSEN VAIKUTUKSIA

Henkirikostapauksissa läheiset joutuvat kohtaamaan sekä trauman että surun. Niin sanottu traumatyö ja surutyö sekoittuvat ihmisen mielessä ja mielialat vaihtelevat. Jotta läheisen kuolemasta johtuva normaali surutyö voi alkaa, pitää pystyä käsittelemään myös rikoksen aiheuttamaa traumaa. Toiset toipuvat paremmin ja toiset eivät välttämättä kunnolla koskaan. Traumaattisessa kriisissä on erilaisia vaiheita, kuten sokkivaihe, reaktiovaihe, käsittelyvaihe ja uudelleen suuntautumisen vaihe.

Sokkivaihe alkaa yleensä heti tapahtuman jälkeen. Sokkivaiheen aikana tapahtumaa ei kykene vielä käsittämään ja osa saattaa jopa kieltää sen. Osa lamaantuu täydellisesti, osa taas käyttäytyy mekaanisesti sulkien tunteet täysin pois. Toiset saattavat reagoida voimakkaalla kiihtymystilalla, esimerkiksi huutavat suoraa huutoa tai itkevät raivokkaasti. Tunteet yleensä myös vaihtelevat. Sokissa läheiset saattavat tarttua voimakkaastikin käytännön asioiden hoitamiseen, esimerkiksi miettien huomista töihin menoa tai auton katsastusaikaa. Ihmiset yrittävät tavallaan viimeiseen asti pitää kiinni siitä, että elämä jatkuu normaalina ja arkiaskareet on hoidettava. Sokki suojelee ihmisen mieltä sellaiselta, mitä se ei pysty vielä käsittelemään.

Sokkivaihetta seuraa usein **reaktiovaihe**, jonka myötä ihminen alkaa vähän kerrallaan kohdata järkyttävän tapahtuman ja yrittää muodostaa käsitystä tapahtuneesta, sen merkityksestä ja kuoleman lopullisuudesta. Reaktiovaiheessa tapahtuman käsittely on alkamassa ja ihminen tasapainoilee sietämättömältä kokemukselta suojautumisen ja sen käsittelyn aloittamisen välillä. Tällöin tulevat myös äärimmäisen ahdistuksen, surun ja masentuneisuuden tunteet. Käyttäytyminen saattaa olla omituista, jopa itsetuhoista. Tunteet vaihtelevat voimakkaasti.

Reaktiovaiheen jälkeen alkaa useimmiten **kriisin käsittelyvaihe**, jolloin tapahtuma aletaan ymmärtää. Tapahtunutta ei enää kielletä, vaan sen käsitetään olevan muutoksineen ja menetyksineen totta. Ihminen alkaa olla valmis kohtaamaan tapahtuman kaikki ulottuvuudet ja oman muuttuneen tilanteensa. Ajatukset alkavat jo liikkua muissakin asioissa, mutta omaa tulevaisuutta ei vielä välttämättä jakseta pohtia.

Lopuksi kriisin **uudelleen suuntautumisen vaiheessa** tapahtuma alkaa hiljalleen muuttua osaksi elämää. Ihminen mukautuu siihen, että elämä on joiltain osin muuttunut lopullisesti, mutta tapahtuneen kanssa pystyy jo elämään. Se ei ole mielessä jatkuvasti ja ihminen voi tuntea jo iloakin. Ihminen kykenee suuntautumaan tulevaisuuteen ja luottamus elämään voi vähitellen palautua. Tapahtumasta tulee merkittävä osa omaa elämäntarinaa, mutta se ei koko ajan hallitse tunne- ja ajatusmaailmaa.

Kriisin vaiheiden kokeminen ja niiden järjestys on yksilöllistä.

Kriisien vaiheet eivät kuitenkaan ole suoraviivaisia, esimerkiksi uudet oikeudenkäynnit korkeammissa asteissa, tapahtumasta muistuttavat asiat, kuolemantapaukset tuttavapiirissä tai mediassa käsitellyt muut henkirikokset saattavat tuottaa ahdistusta ja muita oireita. Kriisin vaiheet voivat viedä useita vuosia, eikä vaiheiden läpikäyminen tapahdu kuvatussa järjestyksessä. Tilanteet vaihtelevat yksilöllisesti.

Tavallisia tunteita ja reaktioita henkirikoksen uhrin läheisillä

Henkirikos aiheuttaa massiivisen henkisen trauman. Koetut tunteet voivat olla myös todella ristiriitaisia. Jokainen reagoi omalla tavallaan – riippumatta siitä, millainen suhde uhriin tai mahdollisesti rikoksen tekijään on ollut.

Tyypillisiä tunteita voivat olla

- **Vihan tunne** voi kohdistua useampaan. Se voi suuntautua viranomaisiin, koska he eivät voineet pelastaa uhria tai selvittää rikosta, tai oikeusjärjestelmään esimerkiksi rikoksen tekijän riittämättömän tuomion vuoksi. Myös muiden ihmisten normaali helpolta tuntuva elämä saattaa tuottaa vihan tunteita. Vihan tunteita voi olla uhriakin kohtaan, esimerkiksi siitä, miksi uhri joutui väärään seuraan tai ei pysynyt poissa vaikeuksista.
- **Katkeruus** siitä, miksi tämä tapahtui juuri minulle. Miksi kukaan ei auttanut? Miksi oikeusjärjestelmä ei suhtaudu tarpeeksi vakavasti? Miksi rikoksen tekijä pääsi niin helpolla? "Tekijä sai kymmenen vuotta vankeutta, mutta minä sain elinkautisen", "tekijä pääsi eteenpäin elämässä, mutta minä en."
- **Masennus, ahdistus ja epätoivo**.
- **Äärimmäinen suru**. Suru on syvää ja voi kestää pitkään. Siihen liittyy myös monia asioita, esimerkiksi epäoikeudenmukainen kuolema, hankalaksi koettu rikosprosessi ja vahingonkorvausten hakeminen, joita muunlaisiin kuolemiin ei liity. Suru pitkittyy ja reaktiot voivat olla voimakkaita ja jatkuvia. Kuoleman hyväksyminen on vaikeaa, jos edes mahdollista.
- **Tuska**, joka voi ilmentyä lamaannuksena, toimintakyvyttömyytenä tai jopa raivokkuutena.
- **Kauhu ja pelko** siitä, että itsellekin tapahtuu jotain tai rikoksen tekijän kosto. Traumaattinen kokemus voi saada ihmisen uskomaan, että kaikki ihmiset ovat vaarallisia tai säpsähtelemään ja pelkäämään pimeää tai asioita, jotka eivät edes liity rikokseen.
- **Häpeä**. Läheiset voivat ajatella, että muut pitävät heitä jotenkin huonoina ihmisinä tai huonossa seurassa liikkuvina. Ajatellaan, että henkirikoksia tapahtuu vain "tietyissä piireissä".

- **Yksinäisyys ja kaipaus** menehtynyttä läheistä tai aiempaa elämää kohtaan.
- **Syyllisyyden tunne** ja itsesyytökset siitä, olisiko pitänyt tehdä jotain. Olisiko pitänyt puuttua enemmän toisen elämänvalintoihin? Olisiko voinut estää henkirikoksen? Miksi minä en kuollut hänen sijastaan?
- **Kostonajatukset**. "Kun oikeuslaitos ei tee mitään, lähden tekemään itse." "Pelkkä vankilatuomio ei riitä".
- **Erilaisuuden kokemus ja ulkopuolisuuden tunne** siitä, että muut ihmiset vain jatkavat elämäänsä, eikä kenellekään muulle ole sattunut mitään yhtä kamalaa. Muut ihmiset tai heidän juttunsa eivät kiinnosta, he ovat pinnallisia ja murehtivat turhia asioita.
- **Järkytys, turtuneisuus tai jopa tunteettomuus**. Mieli jäätyy – mikään ei tunnu miltään.
- Rakkaan ihmisen **kuoleman jatkuva ajatteleminen**.
- **Huoli murhan raakuudesta tai uhrin kärsimyksestä** sekä halu tietää kuoleman yksityiskohdat. Mihin aikaan henkirikos tapahtui? Miten uhri kuoli? Kärsikö uhri? Mitä tekijä ajatteli? Samalla läheiset saattavat miettiä, missä itse olivat tapahtuma-aikaan ja mitä tekemässä. Millaiset välit läheisellä oli juuri sillä hetkellä menehtyneeseen? Mielikuvat tapahtumasta ovat hyvin tuskallisia.

Myös fyysiset oireet ovat tavallisia, kuten tärinä, hikoilu, säryt, kivut, hengenahdistus, sydänoireet ja verenpaineen nousu. Ennestään olleet vaivat saattavat aktivoitua ja pahentua, koska ihmisen kivunsietokyky heikkenee traumaattisen stressin seurauksena. Lisäksi läheiset voivat kokea unettomuutta, painajaisunia, ruokahaluttomuutta, janon ja kylmyyden tunnetta. Muita vaikutuksia voivat olla ylivireys, jähmeys, kaiken ulkopuolelle sulkeminen, keskittymisvaikeudet, muistivaikeudet, itsetunnon ja luottamuksen menetys, eristäytyminen sekä päihteiden liikakäyttö. Erilaisten masennus- ja ahdistusoireiden vuoksi läheiset usein jäävät sairauslomalle sekä saattavat lääkitä itseään masennus-, psyyke- ja nukahtamislääkkeillä, etenkin tapahtuman jälkeisten ensimmäisten kuukausien aikana.

Yllä luetellut oireet liittyvät monesti myös kroonisen traumaperäisen stressihäiriön kehittymiseen, joka tarkoittaa toipumisen estymistä. Ihminen jää ikään kuin kiinni kriisivaiheiden tuntemuksiin. Trauma estää luonnollista suruprosessia käynnistymästä ja etenemästä. Kriisiavun tarkoituksena on ennaltaehkäistä traumanjälkeisen stressihäiriön kehittymistä. Hoitamaton trauma on riski sekä psyykkiselle että fyysiselle terveydelle.

Taloudellisia seurauksia

Henkirikos voi aiheuttaa läheisille myös taloudellisia vaikeuksia, esimerkiksi jos uhri on ollut perheen pääasiallinen elättäjä tai pitkä sairausloma tai pysyvä työkyvyttömyys heikentää taloutta. Lisäksi hautajaiskustannukset, terapiakulut ja muut henkirikoksesta aiheutuneet kulut aiheuttavat lisämenoja.

Osan kuluista ja taloudellisista vahingoista voi saada takaisin Valtiokonttorista pitkähkön käsittelyajan jälkeen. Joissain harvoissa tapauksissa jotain voi saada perittyä myös rikoksen tekijältä vuosien kuluessa. Lisäksi läheisillä voi olla edessään asunnon vaihto, jos asumiskustannukset koituvat liian suureksi tai henkirikos on tapahtunut omassa kodissa. Joskus myös uuden elämän aloittaminen toisella paikkakunnalla voi tuntua paremmalta.

Ongelmia voi tulla myös normaaleissa arkiaskareissa, etenkin jos menehtynyt perheenjäsen on se, joka on aina hoitanut tietyt arjen askareet, kuten ruuanlaiton, siivoamisen tai renkaiden vaihdon. Jos läheisten tukiverkostot ovat kaukana tai niitä ei ole, voi olla vaikeaa selviytyä normaaleista arkiaskareista yksin.

Oireiden tunnistaminen

Henkirikosten uhrien läheiset voivat reagoida hyvin monella eri tavalla ja toisinaan myös ammattilaisten voi olla vaikea tunnistaa traumatisoitumista. Läheiset voivat vaikuttaa tyyniltä ja rauhallisilta. Kyseessä voi olla vain yksi tyypillisistä reagoimistavoista, eikä se tarkoita, etteivätkö he olisi avun tarpeessa. Monet läheisistä voivat reagoida traumaan fyysisesti, jolloin olisi hyvä ottaa huomioon, että päänsäryt, vatsakivut tai niskakivut voivat olla merkki traumatisoitumisesta.

Vaikutukset läheisten sosiaaliseen ympäristöön

Läheisten paha olo saattaa heijastua heidän koko lähipiiriinsä ja ihmissuhteisiinsa työpaikalla sekä ystäväpiirissä. Syrjäytyminen sukulaisista ja ystävistä tai ihmissuhteiden katkeaminen on mahdollista. Läheiset saattavat kokea jääneensä yksin, koska kukaan ei osannut lohduttaa tai auttaa. Myös läheisten oma elämänasenne voi muuttua niin, etteivät he jaksa kuunnella ihmisten valitusta turhasta. Ärsyyntymiskynnys muita kohtaan madaltuu. Ystävät ja sukulaiset voivat väsyä kuuntelemaan ja käsittelemään toisen surua yhä uudelleen. Toiset voivat kokea henkirikoksen pelottavana asiana, jolloin uhrin läheiset saattavat joutua itse lohduttajan rooliin. Ylipäätään ihmisten voi olla vaikea kohdata surevia, koska eivät tiedä, miten pitäisi toimia tai mitä sanoa. Asenteet henkirikosten tapahtumiseen ”tietyissä piireissä” saattaa myös vaikuttaa siihen, että uhrin läheisiä ei haluta kohdata.

Ihmisten voi olla vaikea kohdata surevia, koska eivät tiedä, miten pitäisi toimia tai mitä sanoa.

Toisaalta läheiset saattavat vetäytyä ja eristäytyä ihmissuhteista ja sosiaalisista tilanteista, joissa joku saattaisi kysyä tapahtumasta tai heidän voinnistaan. He saattavat pelätä romahtavansa ihmisten udellessa tai pelkäävät muiden reaktioita. Läheiset voivat myös hävetä sitä, että heidän läheisensä on joutunut henkirikoksen kohteeksi. Asiaa voi pahentaa, jos lehdissä on kirjoiteltu ikävään sävyyn uhrista tai läheisistä. Voi olla myös niin, että läheistä on itseään saatettu epäillä rikoksesta, joko poliisin tai lähiympäristön toimesta.

Liiallinen kauhistelu, empatia, voivottelu ja ymmärtäminen saattaa uhriuttaa uudelleen. Etenkin alussa voi olla vaikea kestää sitä, että ihmiset tulevat lohduttamaan ja kertomaan vastaavia tarinoita tuttavistaan. Alkuvaiheessa läheiset ajattelevat vahvasti, että heidän surunsa ja kokemuksensa on pahin, mitä kenellekään voi tapahtua, eivätkä siksi halua kuulla muiden vaikeista kokemuksista. Vertaistuen tarve tulee läheisille myöhemmin, kun tapahtumaa on saanut jo käsiteltyä ja pahimman yli on päästy.

Median vaikutus läheisiin

Rikostutkinnan ja muun oikeusprosessin aikana vainaja, traumaattinen kuolema yksityiskohtineen sekä vainajan elämä ja läheiset joutuvat helposti julkisuuteen ja lehtien palstoille. Median tulkinta rikoksesta saattaa muuttaa ja vähätellä tragedian merkitystä perheelle tai tosiasioita saatetaan jopa vääristellä. Läheisten rauhaa ei välttämättä kunnioiteta, vaan heiltä saatetaan pyytää haastatteluja ja rikoksista kirjoitellaan verkon keskustelupalstoilla. Median toiminta voi syventää läheisten traumaa.

Myöhemmin muiden henkirikostapausten uutisointi nostaa esille omat kokemukset ja trauman. Lisäksi etenkin pienillä paikkakunnilla, joissa ihmiset tuntevat toisensa ja jutut liikkuvat, läheiset saattavat lehtikirjoittelujen myötä kokea leimautuneensa ja tuntevat häpeää. Haastattelupyyntöihin on hyvä suhtautua kriittisesti ainakin alun kriisivaiheessa. Esitutkinnan aikana poliisi saattaa jopa joutua antamaan omaisille ilmaisukiellon tietyistä asioista, jotka julkisuuteen levitessä saattaisivat vaarantaa tutkinnan.

Toipuminen

Henkirikoksen jälkeen joidenkin voi olla hyvä jäädä hetkeksi pois töistä, jotta pääsee akuuteimmasta vaiheesta yli, saa rauhassa käsitellä asiaa ja hoitaa käytännön asioita. Kun toipuminen on lähtenyt liikkeelle, on hyvä miettiä töihin paluuta, koska rutiinit usein edesauttavat toipumista. Toiset palaavat töihin nopeasti, mutta toisilla saattaa kulua vuosikin. Osa ei pysty palaamaan töihin lainkaan.

Kriiseissä puhutaan yleensä elämästä ennen kriisiä ja elämästä kriisin jälkeen. Kriisin jälkeen alkaa uuden elämän rakentaminen. Aiempi elämä ei koskaan palaa ennalleen, mutta siihen tulee uusia asioita. Traumaattinen menetys on tavalla tai toisella läsnä koko loppuelämän ajan. Tapahtuman kanssa on opittava elämään ja hyväksyttävä se osaksi omaa elämänhistoriaa ilman, että se hallitsee koko elämää. Muistot ja ajatukset palaavat mieleen läpi elämän, mutta eivät niin voimakkaasti kuin alkuvaiheessa. Henkirikoksesta toipumista on jo se, että 10 vuoden päästä asiasta puhuessaan ei ala itkettää.

Monet kertovat ensimmäisen vuoden olevan pahin. Ensimmäisenä vuotena pitää selviytyä myös raskaaksi koetuista hautajaisista, oikeudenkäynneistä ja muista hoidettavista asioista. Myös uhrin syntymäpäivä ja ensimmäinen kuolinpäivä koettelevat. Joillekin seuraavat vuodet ovat vaikeampia. Ensimmäinen vuosi voi mennä sumussa, eikä siitä välttämättä muista paljonkaan. Toisena vuotena asia alkaa muuttua todeksi ja tulee ymmärrys siitä, ettei koskaan enää näe läheistään.

Toipuminen on yksilöllistä. Toiset pystyvät käsittelemään asioita nopeammin, kun toiset kykenevät käsittelemään asiaa vasta pidemmän ajan kuluttua. Joku saattaa hukuttaa tuskansa työntekoon, juhlimiseen tai harrastuksiin, jotta eivät joutuisi kohtaamaan todellisuutta. Toinen saattaa rakentaa elämästään kokonaan uudenlaisen ja uudessa ympäristössä. Joskus selviytymiskeinot saattavat huolestuttaa ympärillä olevia ihmisiä.

Toipumisen merkkejä voivat olla töihin paluu ja elämän eteenpäin suunnittelu. Tapahtuma ei ole mielessä jatkuvasti ja ihminen jaksaa huolehtia itsestään. Toipumisprosessia saattaa hidastaa uusi elämänkriisi tai jokin tilanne aktivoi ahdistavat tunteet uudelleen. Oikeudenkäynnit, töihin paluu, median uutisointi muista henkirikostapauksista, kuolemantapaukset tuttavapiirissä sekä muut oman elämän kriisit, kuten avioero tai rikoksentekijän vankilasta vapautuminen, voivat aiheuttaa uusia kriisejä tai hidastuttaa toipumisprosessia.

Moni voi kokea ahdistavana, jos ympäristö asettaa paineita, missä ajassa tulisi toipua.

Jos läheisten oma psyyke ja elämä ovat muuten kunnossa, heillä on hyviä ihmissuhteita ja tukiverkostot, toipuminen saattaa olla nopeampaa. Jos elämänhallinnan kanssa on ollut ongelmia jo ennestään, toipuminen voi pitkittyä. Vihaan ja katkeruuteen kiinni jääminen voi hidastaa tai estää toipumisprosessia merkittävästi. Moni voi kokea ahdistavana, jos ympäristö asettaa paineita, missä ajassa tulisi toipua. Toipumiseen ei ole määräaikaa, eikä kukaan ulkopuolinen voi siihen vaikuttaa. Toipumisessa oleellisinta ei ole aika, vaan se mitä ajan sisällä on tapahtunut. Pääsääntöisesti ihmiset pystyvät toipumaan hyvinkin traumaattisista asioista, jos saavat oikeanlaista tukea.

Seuraavista asioista voi olla apua henkirikosten uhrien läheisille:

- **Ammattiapu**, kuten akuutti kriisiapu, henkilökohtainen psykoterapia, Rikosuhripäivystyksen palvelut ja ammatillisesti ohjatut vertaistukiryhmät
- Loputon **keskustelumahdollisuus** niille, joilla tarve sellaiseen on
- **Vertaisten tapaaminen**
- Omien **läheisten tuki**
- **Se, että joku kulkee rinnalla**, pitää lankoja käsissään ja huolehtii, että kaikki asiat tulevat hoidetuksi
- Läheisten **omien voimavarojen mieleen muistuttaminen**, esimerkiksi uskonto, luonto, musiikki, lemmikit, liikunta, uneen rauhoittumistapa tai mikä vaan, mikä on aikaisemminkin tehnyt heidät iloiseksi.

KUOLEMAAN LIITTYVÄT KÄYTÄNNÖN ASIAT

Kun ihminen kuolee, jää läheisten vastuulle paljon huolehdittavaa ja järjestettävää. On muistettava hoitaa vainajan elämään liittyneitä käytännön asioita sekä järjestää hautajaiset.

Hautajaisten järjestäminen

Kaiken järkytyksen, sokin sekä surun keskellä hautajaisten järjestäminen voi tuntua ylitsepääsemättömän raskaalta taakalta. Siihen on kuitenkin saatavilla apua. Hautaustoimistot ovat usein melko täyden palvelun toimijoita, mistä saa avun lähes kaikkiin kuolemaan liittyvien asioiden hoitamiseen. Hautaustoimistojen henkilökunta on tottunut kohtaamaan surevia ihmisiä. Asiointi sujuu yleensä helposti ja hienovaraisesti.

Hautajaisten järjestely kannattaa aloittaa ottamalla yhteyttä vainajan kotiseurakuntaan tai paikalliseen hautaustoimistoon. Verkossa toimivista hautaustoimistoista voi saada hankittua esimerkiksi arkun tai uurnan ja muita tuotepuoleen liittyviä hankintoja, mutta läheskään kaikkia asioita ei saa hoidettua sitä kautta, eivätkä ne tarjoa henkilökohtaista palvelua.

Vainajan hautaamiseen tarvitaan aina lääkärin kirjoittama hautauslupa. Henkirikostapauksissa vainajalle tehdään aina oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus kuolemansyyn selvittämiseksi. Paikkakunnasta riippuen, tämä voi viedä muutamia viikkoja. Ruumiinavauksen suorittanut lääkäri antaa kuolintodistuksen ja luvan hautaamiseen. Hautaustoimistoon toimitettavassa hautausluvassa ei ole mainittu kuolinsyytä. Hautaustoimistoon voi ottaa yhteyttä hautajaisjärjestelyjen suunnittelua varten jo ennen hautausluvan saamista, mutta hautausta ei saa toimittaa ilman hautauslupaa.

On hyvä selvittää, onko vainaja eläessään jättänyt joko kirjallisia tai suullisia toiveita hautajaistensa järjestämisestä. Mahdollisten muiden läheisten kanssa voi pohtia, missä määrin niitä halutaan tai voidaan hautaustoimilain puitteissa toteuttaa. Hautaustoimistoon tullessa olisi hyvä, jos muiden läheisten kanssa olisi etukäteen keskusteltu muun muassa seuraavista vaihtoehdoista:

- Milloin ja missä siunaus tai saattotilaisuus järjestetään?
- Onko vainaja toivonut tuhkausta vai arkkuhautausta?
- Hautapaikkatiedot mahdollisesta vanhasta sukuhaudasta tai vainajan toiveiden mukaisesta paikasta.
- Jos on tuttu perhepappi, kannattaa tarkistaa hänen aikataulunsa jo valmiiksi.

Kaikki hautajaisjärjestelyt ja tietojen keruu voidaan hoitaa myös yhdessä hautaustoimistovirkailijan kanssa. Hänen kanssaan käydään läpi kaikki asiat hautajaisiin liittyen, kuten arkku/uurna, kuljetukset, siunauspaikka, hautakivi, kukkalaitteet, muistotilaisuus, tarjoilu, valokuvaukset, mahdolliset esiintyjät, kuolinilmoitus. Hautaustoimistot hoitavat papereiden lähettämisen oikeisiin paikkoihin sekä varaukset, jos vainajan läheiset niin haluavat.

Suru ja sokki vievät usein keskittymiskyvyn ja voi olla vaikeaa muistaa kaikkia asioita. Hautaustoimistot yleensä antavat läheisille sopimuskopion kaikista sovituista hautajaisiin liittyvistä järjestelyistä. Paperista on kätevä tarkistaa myöhemminkin, että kaikki on hoidossa. Jotkut hautaustoimistot tarjoavat myös kotikäyntejä.

Hautajaisten järjestäminen voi olla yllättävän kallista. Aina vainajan omat varat eivät riitä hautajaisten järjestämiseen. Hautausavustusta voidaan maksaa työeläkelaitoksesta, jos vainajan työnantajalla on lisäeläkevakuutus. Hautausavustuksesta voi kysyä myös vainajan työnantajalta tai työeläkelaitoksesta. Osa ammattiliitoista myöntää hautausavustusta. Toimeentulotukiehtojen täyttyessä voi hautausavustusta saada myös kaupungin sosiaalitoimesta. Lisäksi oman seurakunnan diakoniatyön kautta voi hakea tukea. Valtiokonttorista voi rikosvahinkojärjestelmän kautta hakea korvauksia hautauskuluista sekä hautaamiseen liittyvistä kustannuksista.

Esimerkki hautajaiskustannuksista (vuosi 2020)

- Minimissään (vain pakolliset kulut) n. 700 € + seurakunnan kulut 1 700 €
- Normaalisti kulut n. 2 500–3 500 € + seurakunnan kulut 0–1 700 €
- Kuolinilmoitus saattaa maksaa jopa 1 000 € (lehdestä riippuen)

Muut hoidettavat käytännön asiat

- postin kääntäminen
- lehtitilaukset, sopimukset ja jäsenyydet
- verkkopalvelut
- pankki
- vakuutusyhtiö
- perunkirjoitus
- verottaja

Jos läheiset eivät ole asuneet vainajan kanssa samassa osoitteessa, eikä heillä ole selvyyttä vainajan jäsenyyksistä, lehtitilauksista, puhelinliittymistä, kannattaa silloin kääntää vainajan posti tulemaan omaan osoitteeseensa. Postia voi seurata muutaman kuukauden ajan ja lopettaa kaikki lehtitilaukset, sopimukset ja jäsenyydet.

Vainajalla on saattanut olla tilejä useissa verkkopalveluissa, kuten Facebook, Twitter, Netflix, ja osalla niistä voi olla myös rahallista arvoa. Lähes kaikissa palveluissa on eri käytännöt siitä, miten tilit lopetetaan ja tiedot saa poistettua. Useimpien palveluntarjoajien verkkosivuilta löytyy ohjeet tai lomake tilin poistamiseksi.

Läheisten on tärkeää olla yhteydessä vainajan pankkiin, koska kaikki vainajan asiat muuttuvat kuolinpesän asioiksi. Pankin kautta keskeytetään suoraveloitukset, etenkin jos varoja ei ole kovinkaan paljon, jotta pakolliset laskut ja velat saadaan maksettua. Pankkiasioiden hoitamiseen sekä perukirjan liitteeksi tarvitaan yleensä vainajan sukuselvitys eli virkatodistus. Se tulee tilata jokaisen paikkakunnan seurakunnasta tai digi-ja väestötietovirastosta, jossa vainaja on ollut kirjoilla 15 vuotta täytettyään. Kuolemasta on hyvä ilmoittaa myös vainajan omaan vakuutusyhtiöön sekä vainajan työnantajan vakuutusyhtiöön, joista voi myöhemmin hakea mahdollista henkivakuutuskorvausta.

Perunkirjoitus on suoritettava kolmen kuukauden sisällä kuolinpäivästä. Perunkirjoituksessa laaditaan luettelo vainajan varoista ja veloista sekä perillisistä. Perukirja pitää toimittaa kuukauden kuluttua perunkirjoituksen toimittamisesta vainajan asuinpaikan verotoimistoon. Perukirjan voi tehdä itsekin, mutta helpompi on teetättää se ulkopuolisella ammattilaisella. Perunkirjoituspalvelua tarjoavat muun muassa oikeusaputoimistot, yksityiset lakitoimistot, pankit ja osa hautaustoimistoista. Perintönä tai testamentilla saadusta omaisuudesta on maksettava perintöveroa. Verottajalta kannattaa pyytää tarkistus verotustilanteissa, joissa perinnönjättäjä tai perinnön- tai testamentinsaaja asui kuolinhetkellä muualla kuin Suomessa. Lisää tietoa hautajaisiin, kuolemaan ja siihen liittyviin järjestelyihin sekä perintöveroon liittyen löytyy:

- → nuoretlesket.fi/surusta-ja-leskeydesta/leskiopas-2/
- → hautaushuolto.com/omaisille
- → hautaustoimistojenliitto.fi/hautaustoimistojen-palvelut/ensiohje-vainajan-omaisille
- → vero.fi/fi-FI/Henkiloasiakkaat/Perinto

RIKOSPROSESSIIN LIITTYVÄT ASIAT

Henkirikostapauksissa poliisi kirjaa, asiasta tiedon saatuaan, rikosilmoituksen sekä käynnistää esitutkinnan. Henkirikoksen selvittely alkaa poliisin esitutkinnalla sekä kuolemansyyn selvittämisellä.

Oikeuslääketieteellinen kuolemansyyn selvittäminen

Poliisin on suoritettava tutkimus kuolemansyyn selvittämiseksi silloin, kun kuoleman on syytä epäillä aiheutuneen rikoksesta. Vainaja siirrätetään oikeuslääketieteelliseen kuolemansyyn selvittämiseen. Poliisi kirjoittaa tarvittaessa ruumiinavausmääräyksen oikeuslääkärille, joka suorittaa ruumiinavauksen. Ruumiinavaukseen ei tarvita omaisten suostumusta. Henkirikosepäilyissä ruumiinavaus suoritetaan kiireellisenä. Oikeuslääketieteellisiä ruumiinavauksia tehdään Helsingissä, Turussa, Tampereella, Oulussa ja Kuopiossa. Henkirikosepäilyissä poliisi saattaa olla paikalla seuraamassa ruumiinavausta. Poliisi voi rikostutkintaa varten takavarikoida vainajan yllä olevia vaatteita tai esineitä.

Hautausjärjestelyt voidaan aloittaa, vaikka kuolemansyyn selvittäminen on kesken, mutta hautaustoimistolle tulee ilmoittaa, että vainaja on oikeuslääkintäyksikössä. Hautaustoimistoilla on yleensä hyvä tietämys menettelytavoista ja tarvittavista asiakirjoista. Vainajan luovutuspäivä pitää varmistaa patologian laboratorion obduktiokansiasta ennen kuin hautauspäivä päätetään. Oikeuslääkäri välittää tiedon henkilön kuolemasta vainajan kotikunnan maistraattiin, jossa tieto tallennetaan väestötietojärjestelmään. Sen jälkeen kuolintiedolla varustetun virkatodistuksen saa maistraatista tai siitä seurakunnasta, johon vainaja on kuulunut. Oikeuslääkärin antaman hautausluvan on tarkoitus kulkea vainajan mukana sen hautausmaan omistajalle, jonka hautausmaahan vainaja haudataan.

Kun kaikki kuolemansyyn selvittämiseen liittyvät tutkimukset on suoritettu, oikeuslääkäri laatii kuolintodistuksen ja lausunnon vainajan kuolemansyystä. Asiakirjat toimitetaan tapausta tutkivalle poliisille, joka lähettää ne ilman eri

tilausta sille omaiselle tai muulle läheiselle, joka hoitaa kuolinpesän asioita tai jolle ne on sovittu toimitettavaksi. Asiakirjojen valmistuminen kestää yleensä useita kuukausia, riippuen tarvittavien tutkimusten laajuudesta. Kuolemansyyn selvittämistä koskevat asiakirjat ovat salassa pidettäviä. Tietoja saa kuitenkin antaa vainajan lähiomaiselle tai muulle läheiselle sekä vakuutus- tai eläkelaitokselle, jos siihen on perusteltu tarve muun muassa etuuden saamista koskevan hakemuksen käsittelemiseksi.

Poliisin esitutkinta

Henkirikostapahtuman jälkeen poliisi aloittaa esitutkinnan, jossa selvitetään, onko tapahtunut rikos, rikoksen teko-olosuhteet ja keitä asia koskee. Lisäksi esitutkinnassa selvitetään muun muassa rikoksella aiheutettu vahinko ja mitä vaatimuksia (esimerkiksi vahingonkorvausvaatimus ja rangaistusvaatimus) asianomistajilla eli henkirikoksen uhrin omaisilla on.

Tutkinnanjohtaja päättää esitutkinnan aloittamisesta, tutkinnan laajuudesta sekä tutkinnan lopettamisesta. Lisäksi mukana on päätutkija, joka vastaa muun muassa esitutkintapöytäkirjan laatimisesta. Henkirikostapauksiin kootaan yleensä iso tutkijaryhmä. Pääsääntöisesti yksi poliisi toimii omaisten yhdyshenkilönä ja pitää heidät ajan tasalla. Omaiset voivat itsekin ottaa häneen yhteyttä ja kysyä tutkinnan etenemisestä, vaikka poliisi kuitenkin yleensä ilmoittaa heti, kun on tietoa, joka voidaan tutkintaa vaarantamatta kertoa.

Omaisista voi tuntua vaikealta, jos tiedon saamiseen menee aikaa. Lähtökohtaisesti poliisi ei tiedota lehdistölle ennen kuin tiedot on ensin kerrottu lähiomaisille. Poliisin tiedottaminen perustuu tutkinnalliseen tarpeeseen. Toimittajat kuitenkin hankkivat tietoja monista eri lähteistä, jolloin toimittajien selvittämät tiedot saattavat olla lehdissä ennen kuin poliisi on ehtinyt ilmoittaa omaisille.

Esitutkintaan kuuluu myös rikoksesta epäillyn, uhrin omaisten sekä mahdollisten todistajien kuuleminen. Henkirikoksen uhrin omaisia kuullaan asiassa vainajan oikeudenomistajina heidän vahingonkorvaus- ja rangaistusvaatimuksensa takia, mutta jos heillä on uhrista ja/tai tapahtuneesta jotain oleellista tietoa, heitä kuullaan myös näistä tiedoista ja havainnoista.

Kuulustelut kirjataan kuulustelupöytäkirjaan, jonka kuulusteltava allekirjoittaa kuulustelun päätteeksi. Pöytäkirja on syytä lukea tarkasti ennen allekirjoittamista, jotta asiat tulevat oikein kirjatuksi, koska pöytäkirjalla voi olla myöhemmin

oikeudenkäynnissä merkittävä arvo. Tärkeät asiat, jotka on mahdollisesti jätetty kirjaamatta, voi pyytää myöhemmin lisättäväksi. Uhrin omaisten yhteystietoja ei tulisi kirjata esitutkintapöytäkirjaan, jotta ne eivät päädy rikoksesta epäillyn näkyville. Kuulustelupöytäkirjoista, kirjallisista todisteista, muista havainnoista ja selostuksista kootaan esitutkintapöytäkirja.

Joissakin tapauksissa asiassa pyydetään vielä loppulausunnot, ennen esitutkinnan päättämistä ja siirtämistä syyttäjälle syyteharkintaan. Koska uhrin omaiset ovat henkirikostapauksissa oikeudenomistajia, saavat he oman kopionsa esitutkintapöytäkirjasta. On hyvä huomioida, että esitutkintapöytäkirja saattaa sisältää mieltä järkyttäviä kertomuksia ja valokuvia vainajasta sekä hänen vammoistaan. Kannattaa keskustella poliisin kanssa esitutkintapöytäkirjan sisällöstä ennen siihen tutustumista. Omaisen tutustumisella esitutkintapöytäkirjaan ei ole rikosprosessin kannalta merkitystä. Riittää kun omaisten oikeusavustaja tutustuu aineistoon.

Avustajan hankkiminen oikeudenkäyntiin

Etenkin henkirikostapauksissa oikeudenkäyntiin on aina, mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, syytä hankkia lainopillinen avustaja, joko julkinen oikeusavustaja, yksityinen asianajaja tai luvan saanut lakimies. Henkirikosasiassa asianomistaja, eli uhrin omainen, on pääsääntöisesti oikeutettu saamaan avustajan valtion varoista, tuloistaan riippumatta. Henkirikokset ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia, jolloin syyttäjä ajaa rikosasiaa. Tällöin oikeudenkäyntikulut eivät käytännössä voi tulla asianomistajan maksettavaksi.

Avustajat antavat lähtökohtaisesti vain oikeudellista apua. Henkiseksi tueksi oikeudenkäyntiin kannattaa hankkia maksuton Rikosuhripäivystyksen tukihenkilö tai pyytää joku itselle läheinen henkilö mukaan.

Henkirikosasioissa kannattaa kääntyä paikallisen rikosasianajajan puoleen. Suomessa ei tapahdu niin paljon henkirikoksia, että kukaan lainopillinen avustaja olisi erikoistunut pelkästään henkirikosasioihin. Lähtökohtaisesti kaikki rikosasioita hoitavat avustajat pystyvät niitä hoitamaan. Rikosuhripäivystys voi auttaa löytämään tehtävään sopivia oikeusavustajia. Asianajajaliiton verkkosivuilla on myös hakupalvelu, jonka kautta löytyvät asianajajat, jotka ilmoittavat hoitavansa rikosasioita:

→ asianajajaliitto.fi/etsi_asianajaja

Ensimmäiseen tapaamiseen lainopillisen avustajan kanssa kannattaa valmistautua ja varautua kertomaan kattavasti rikokseen ja uhrin sekä omaan elämäntilanteeseen liittyvät asiat. Avustajan kanssa käydään läpi rikosoikeudelliset asiat, eli rikokseen liittyvät tapahtumat ja mistä tekijälle vaaditaan rangaistusta sekä vahingonkorvausasiat. Tapaamisessa keskustellaan muun muassa vahingonkorvausten määrästä, tositteiden hankkimisesta, mahdollisten todistajien kutsumisesta ja muista käytännön asioista oikeudenkäynnin kannalta. Avustajan tapaamiseen kannattaa ottaa mahdollisimman paljon kirjallista aineistoa mukaan. Olisi hyvä, että mukana olisi ainakin kaikki kuitit ja tositteet kustannuksista. Asian hoitamisen kannalta yllättävätkin asiat voivat joskus olla tärkeitä ja siksi ensimmäisessä tapaamisessa aineistoa kannattaa olla mukana mahdollisimman kattavasti.

Yksi lainopillisen avustajan tehtävistä on varmistaa, että asianomistaja saa korvauksen, johon hän on oikeutettu. Korvausasioissa avustajat yleensä käyttävät henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia, koska sen mukaan korvaukset pääsääntöisesti tuomitaan.

Oikeudenkäynti

Syyteharkinnan jälkeen oikeudenkäyntiin käräjäoikeuteen kutsutaan asianosaiset: syytetty, asianomistaja, eli uhrin omainen sekä mahdolliset todistajat. Lisäksi istunnossa on aina paikalla syyttäjä, tuomari, käräjäsihteeri ja kaksi lautamiestä sekä syytetyn ja asianomistajan avustajat ja mahdolliset asianomistajan tukihenkilöt. Lisäksi paikalla voi olla tilanteesta riippuen esimerkiksi tulkki tai sosiaalilautakunnan edustaja. Useimmat oikeudenkäynnit ovat julkisia, jolloin kuka tahansa voi tulla niitä seuraamaan. Käräjäoikeudelta voi pyytää oikeudenkäyntiä suljetuin ovin ja oikeus ratkaisee asian viimeistään oikeudenkäynnin alussa. Pääsääntöisesti oikeudenkäynnit ovat kuitenkin julkisia. Oikeudenkäynti pidetään rikoksen tapahtumapaikkakuntaa lähinnä olevassa käräjäoikeudessa.

Oikeudenkäynnin alussa syyttäjä esittää vaatimuksensa syytettyä kohtaan perusteluineen. Seuraavaksi asianomistaja, eli uhrin omainen tai hänen avustajansa esittää korvausvaatimuksensa. Sen jälkeen syytetty tai hänen avustajansa saa puheenvuoron, jolloin syytetty itse tai avustajansa välityksellä joko myöntää tai kiistää tehneensä rikoksen sekä ilmoittaa suostuuko hän asianomistajan korvausvaatimuksiin. Tämän jälkeen asianosaiset voivat vielä perustella kantansa tarkemmin.

Vaatimusten esittämisen ja asiaesittelyn jälkeen seuraa todisteluosio, jolloin mahdollisten kirjallisten todisteiden esittämisen jälkeen kuullaan asianomistajaa, syytettyä sekä mahdollisia todistajia. Kertomukset tallennetaan. Yleensä asianomistaja saa aloittaa ja kertoa vapaasti tapahtumien kulusta ja rikoksesta aiheutuneista seurauksista. On hyvä ottaa huomioon, että asian ratkaisuun vaikuttavat vain ne seikat, jotka mainitaan oikeudenkäynnissä. Asianomistajan ja todistajien pitää puhua totta, eikä kertomusta saa lukea suoraan paperista. Muistin tueksi voi kuitenkin tehdä lyhyitä muistiinpanoja paperille. Kertomuksen jälkeen syyttäjä, tuomari ja molempien osapuolten avustajat voivat esittää tarkentavia kysymyksiä. Ulkopuoliset todistajat kutsutaan istuntosaliin vain oman todistuksensa ajaksi.

Lopuksi syyttäjä sekä asianomistajan ja syytetyn avustajat esittävät loppulausuntonsa ja kertovat miten heidän mielestään asia tulisi ratkaista. Tämän jälkeen oikeussali tyhjennetään muista ja vain tuomari sekä mahdolliset lautamiehet jäävät miettimään syytetyn syyllisyyttä ja seuraamuksia oikeudenkäynnissä esitettyjen todisteiden perusteella. On tavallista, että ratkaisua ei anneta samana päivänä, vaan kirjallisena kansliatuomiona yleensä muutaman viikon päästä istunnosta. Tällöin lainopillinen avustaja ilmoittaa tuomiosta omaisille tai sitä voi tiedustella itse käräjäoikeuden kansliasta.

Tuomioistuimen ratkaisut ja siellä esiintyvät asiakirjat, kuten esitutkintapöytäkirja liitteineen, ovat lain mukaan lähtökohtaisesti julkisia, ellei tuomioistuin määrää niitä salassa pidettäväksi. Henkirikostapauksissa media on usein hyvin kiinnostunut tapahtumien kulusta sekä tuomiosta ja saa luettavakseen julkiset asiakirjat.

Rikostapauksissa asiat pyritään käsittelemään yhdellä istuntokerralla, mutta joissain tapauksissa oikeudenkäynti voi venyä useammalle päivälle. Tuomioistuimen päätöksellä syytetylle voidaan tehdä mielentilatutkimus, jonka ajaksi oikeudenkäynti keskeytetään. Tutkimus tehdään psykiatrisessa sairaalassa. Tutkimus viivästyttää oikeudenkäynnin jatkumista kuukausilla. Mielentilatutkimuksen perusteella harkitaan, onko syytetty ymmärtänyt tekonsa seuraukset, eli onko hän syyntakeinen. Jos syytetyn katsotaan olleen syyntakeeton, ei häntä voida tuomita rikoksesta, mutta hänet voidaan esimerkiksi toimittaa psykiatriseen sairaalaan.

Mikäli henkirikoksesta tuomittu, asianomistaja tai syyttäjä ovat tyytymättömiä käräjäoikeuden tuomioon, voidaan siitä valittaa hovioikeuteen. Tyytymättömyyttä on ilmoitettava käräjäoikeudelle viimeistään seitsemäntenä päivänä siitä päivästä, kun käräjäoikeuden ratkaisu on julistettu tai annettu. Tyytymättömyyden ilmoitus voidaan tehdä joko suullisesti tai kirjallisesti asian ratkaisseelle tuomioistuimelle tai sen kansliaan. Itse valitus hovioikeuteen on tehtävä 30 päivän kuluessa käräjäoikeuden tuomion antamisesta.

On tavallista, että hovioikeuden käsittely järjestetään vasta jopa vuoden kuluttua käräjäoikeuden käsittelystä. Hovioikeuden tuomioon voidaan hakea muutosta korkeimmasta oikeudesta, jos korkein oikeus antaa valitusluvan. Jos tuomiosta ei valiteta, siitä tulee lainvoimainen, eli tuomio on lopullinen siten, ettei siitä saa enää valittaa muutoksenhakukeinoilla.

Yleensä henkirikoksesta epäilty on esitutkinnan ja oikeudenkäynnin ajan tutkintavankeudessa ja tuomion saamisen jälkeen hän ryhtyy suorittamaan tuomittua vankeusrangaistusta. Rikosseuraamuslaitos päättää mihin vankilaan tekijä sijoitetaan. Henkirikoksen uhrin omaisilla on oikeus saada tieto vangin vapautumisesta, karkaamisesta ja muusta vankilasta poistumisesta, mikäli omaiset ovat pyytäneet ilmoitusta poliisilta tai syyttäjältä ja ilmoituksesta ei aiheudu vaaraa vangille. Omaisten tekemä ilmoitus saada tieto on salainen, eikä vanki saa tietoa edes pyynnöstä.

Käytännön neuvoja oikeudenkäyntiin

- Jos omaista kuullaan oikeudessa henkilökohtaisesti todistelutarkoituksessa, on hyvä viimeistään edellisenä päivänä ennen oikeudenkäyntiä hieman valmistautua ja käydä läpi esitutkintapöytäkirja muistin virkistämiseksi.
- Oikeudenkäyntiin on hyvä ottaa mukaan varmuuden vuoksi nenäliinoja, vesipullo, kurkkupastilleja, jotain pientä syötävää taukojen ajaksi sekä kynä ja paperia, jos vaikkapa mieleen muistuu oikeudenkäynnin aikana jotain, jonka haluaisi vielä mainita.
- Oikeudenkäyntiin voi ottaa mukaan tueksi läheisen henkilön tai Rikosuhripäivystyksen tehtävään koulutetun vapaaehtoisen tukihenkilön, joka osaa auttaa käytännön asioissa ja toimii tukena tarvittaessa koko rikosprosessin ajan. Palvelu on maksutonta.

- Turvallisuussyistä useimmissa käräjäoikeuksissa on metallinpaljastimet, joiden läpi kuljetaan sisälle.
- Aulassa olevassa asialistassa tai taulussa lukee yleensä syytetyn nimen mukaan, missä salissa istunto järjestetään.
- Jos haluaa välttää syytetyn tai hänen läheistensä kohtaamista, käräjäoikeuden kansliasta voi tiedustella jo etukäteen erillistä odotustilaa. Yleensä syytetty on vangittuna, jolloin hän ei odota yleisessä odotusaulassa, vaan tuodaan saliin toista kautta.
- Oikeudenkäynnistä on mahdollista saada valtion varoista korvauksena matkakulut, päivärahan ja korvausta ansionmenetyksestä istuntopäivältä, mikäli syyttäjä on nimennyt omaisen todistelutarkoituksessa kuultavaksi. Palkkiolomake, jonka saa käräjäoikeudesta, on hyvä täyttää ennen istuntoa. Siihen tarvitaan myös tilinumero. Joissakin käräjäoikeuksissa on käytössä prepaid-maksukortit, joille kulukorvaukset ladataan todistelun jälkeen. Kortille ladatut korvaukset ovat heti asiakkaan käytössä.
- Jos haluaa välttyä syytetyn näkemiseltä istuntosalissa, on avustajan hyvä pyytää jo etukäteen sermi istuntosaliin näköesteeksi. Joissain saleissa on myös erillinen peili-ikkunalla varustettu tila, jonne on kuulomutta ei näköyhteys.
- Kun oikeudenkäynti alkaa, kuulutetaan asianosaiset saliin ja ilmoitetaan salin numero.

Asiat, joihin on hyvä varautua oikeudenkäynnissä

Oikeudenkäynnissä käsitellään vain niitä asioita, joista syyte on nostettu. Vaikka syytetty yrittäisikin vierittää syyn muiden henkilöiden kuten esimerkiksi uhrin läheisten vastuulle, ei rikoksesta voida tuomita kuin sellainen henkilö, jota vastaan syyte on nostettu.

Lain mukaan syytetyn ei tarvitse puhua totta eikä myötävaikuttaa syyllisyytensä selvittämiseen. Tuomari, avustajat ja syyttäjä tietävät, että syytetyn ei tarvitse puhua totta. Tämä on hyvä tiedostaa ja yrittää olla välittämättä syytetyn puheista. Haluttaessa asianomistajan avustaja voi pyytää, että asianomistaja saa luvan poistua salista syytetyn puheenvuoron ajaksi.

Suomen lain mukaan syytetty voidaan tuomita rikoksesta vain, jos hänen syyllisyydestään on riittävästi näyttöä. Asia on selvitettävä perin pohjin. Asianomistajan kertomus on yksi osa näyttöä. Oikeudenkäynnissä esitetyt kysymykset voivat asianomistajasta tuntua joskus hankalilta tai jopa syyllistäviltä. Kyseenalaistavat ja tarkentavat kysymykset voivat tuntua ikäviltä, mutta niiden avulla pyritään osoittamaan tapahtumien todenperäisyys.

Pitkien käsittelyaikojen ja mahdollisen valituskierroksen myötä rikosprosessi voi venyä useiden vuosien pituiseksi. Henkirikostapauksissa ensimmäinen oikeudenkäynti tulee yleensä paljon nopeammin kuin muissa rikoksissa, etenkin jos epäilty on saatu kiinni. Jos tekijää ei löydetä tai saada kiinni, ei oikeudenkäyntiä voida järjestää. Uhrin läheisille on tärkeää, että tekijä löydetään ja tuomitaan, koska tieto siitä, että tekijä on vapaana, lisää läheisten tuskaa ja pelkoa. Tämä voi pidentää suruprosessia.

Korvaukset henkirikosasiassa

Jotta korvauksia voi rikoksen johdosta ylipäätään saada, niitä on vaadittava oikeudenkäynnissä rikoksentekijältä. Henkirikoksen uhrin omaisten kannattaa tehdä korvausvaatimus lainopillisen avustajansa kanssa, koska avustaja osaa parhaiten arvioida, mitä korvauksia voi vaatia ja millaisia summia. Yleensä avustaja esittää ja perustelee korvausvaatimukset.

Korvausasioissa pitää ottaa huomioon, että on olemassa erikseen vahingonkorvausjärjestelmä ja rikosvahinkojärjestelmä. Vahingonkorvausjärjestelmä tarkoittaa korvauksia, joita voi vaatia rikoksentekijältä. Rikosvahinkojärjestelmän kautta korvauksia voi hakea Valtiokonttorista. Rikosvahinkojärjestelmästä korvaukset maksetaan asianomistajalle ja Valtiokonttori perii korvaukset rikoksentekijältä.

Rikokseen tuomittu maksaa harvemmin vapaaehtoisesti tuomittuja korvauksia, eikä hänellä useimmiten ole niiden maksamiseen myöskään varaa. Korvauksia kannattaakin hakea ensin Valtiokonttorilta ja periä ulosoton kautta vain sitä, mitä Valtiokonttori ei ole korvannut. Asianomistaja saa käräjäoikeuden kansliasta ilmaiseksi jäljennöksen tuomioistuimen ratkaisusta, jonka voi toimittaa ulosottohakemuksen kanssa velallisen asuin- tai kotipaikan ulosottovirastolle. Ulosottoperuste on täytäntöönpanokelpoinen henkirikostapauksissa pääsääntöisesti 20 vuoden ajan. Lisäksi on otettava huomioon ulosoton yleinen vanhentumisaika, joka on 5 vuotta silloin, kun velasta on annettu tuomio. Vahingonkorvausvelka on siis laitettava ulosottoon viimeistään 5 vuoden kuluessa tuomiosta.

Jos ulosotto ei saa perittyä vahingonkorvauksia rikoksentekijältä, tieto siitä tulee velkojalle. Vahingonkorvausvelkaa voi yrittää periä ulosoton kautta uudelleen, niin kauan kuin ulosottoperuste on voimassa. Ulosottoasiasta pitää kuitenkin todisteellisesti muistuttaa rikoksentekijää vähintään 5 vuoden välein. Kun asian laittaa ulosottoon, se kirjataan ulosoton tietojärjestelmään, josta lähtee rikoksentekijälle vireilletuloilmoitus, joka pääsääntöisesti katkaisee velan vanhentumisajan.

On hyvä ottaa huomioon, että Suomessa vahingonkorvaukset, esimerkiksi henkisestä kärsimyksestä, ovat maltillisia myös henkirikostapauksissa. Henkirikosten uhrien omaiset voivat vaatia korvauksia vahingonkorvausjärjestelmän kautta rikoksentekijältä muun muassa näistä vahingoista:

- Kuoleman aiheuttamasta **kärsimyksestä**, jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta ja korvauksen tuomitseminen harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon surmansa saaneen ja korvausta vaativan välisen suhteen läheisyys, teon laatu sekä muut olosuhteet. Korvausoikeus on henkirikoksen uhrin vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä, esimerkiksi samassa taloudessa elänyt avopuoliso tai kasvattilapsi- tai vanhempi.
- Kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista tarpeellisista **sairaanhoitokustannuksista** ja muista tarpeellisista kuluista sekä ansionmenetyksestä, jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta. Sairaanhoitokustannuksiin voidaan katsoa myös henkisen kärsimyksen aiheuttama terapiahoito toteutuneiden hoitokulujen mukaan.
- **Hautaamisesta aiheutuneista kustannuksista**, esimerkiksi arkku, hautapaikka, hautakivi, muistotilaisuus, kuolinilmoitus. Korvausoikeus on sillä, joka on huolehtinut surmansa saaneen hautaamisesta.
- **Hautaamiseen liittyvistä kustannuksista**, kuten matkakulut hautajaisiin, kukkalaitteet ja suruvaatteet. Korvausoikeus on uhrin vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä.

- **Elatuksen menetyksestä** korvausta voivat vaatia elatukseen tai elatusapuun oikeutettu eli lapset, aviopuoliso tai muutoin surmansa saaneen elatuksen varassa ollut henkilö.
- **Ansionmenetys** esimerkiksi sairausloman ajalta, jos ei ole tältä ajalta saanut täyttä palkkaa.

Rikosvahinkojärjestelmä

Henkirikosten uhrien omaiset voivat, rikoksentekijään kohdistuvien ulosottotoimien sijasta, hakea korvausta kuolemantapauksen aiheuttamista kuluista Valtiokonttorilta. Rikosvahinkokorvausta voi hakea Valtiokonttorilta myös silloin, jos rikoksentekijää ei saada selville tai jos rikoksentekijä on alle 15-vuotias, edellyttäen, että rikoksesta on ilmoitettu poliisille. Valtiokonttorin verkkosivuilla on valmis korvaushakemuslomake.

Rikosvahinkokorvaus on toissijainen muihin korvauksiin nähden, eli sitä voi saada Valtiokonttorilta vain, jos korvausta ei saa muualta, kuten omasta vakuutuksesta esimerkiksi kuolemasta johtuvan sairausloman vuoksi. Rikosvahinkokorvauksesta vähennetään korvaus, jonka hakija on saman vahingon johdosta saanut tai on oikeutettu saamaan muun lain tai vapaaehtoisen vakuutuksen perusteella.

Mikäli henkirikosten uhrien omaiset haluavat saada korvauksia Valtiokonttorilta, on heidän aina vaadittava korvauksia rikoksentekijältä oikeudessa. Vaatimus on siten esitettävä rikosasian oikeudenkäynnin yhteydessä vahingon aiheuttajaa vastaan. Valtiokonttorille voi laittaa korvaushakemuksen heti, kun korvaukset on oikeudenkäynnissä tuomittu maksettavaksi, eikä niitä tarvitse ensin yrittää periä rikoksentekijältä.

Korvausta on haettava kirjallisesti Valtiokonttorin rikosvahinkokorvauslomakkeella viimeistään kolmen vuoden kuluessa siitä, kun korvausasiassa on annettu lainvoimaiseksi tullut tuomio. Hakemuksessa tulee olla mukana tarvittavat selvitykset, kuten tuomioistuimen päätös, perukirja, lääkärinlausunnot, selvitys mahdollisesta ansionmenetyksestä sekä kuitit ja selvitykset kuluista. Valtiokonttorin internetsivuilta löytyvät tarkemmat hakuohjeet ja tieto mukaan tarvittavista

liitteistä. Mikäli asiaa ei ole käsitelty tuomioistuimessa, korvauksia voi hakea 10 vuoden kuluessa rikoksesta.

Rikosvahinkokorvaushakemusten käsittely kestää noin 6 kuukautta, mutta voi kestää jopa vuoden. Käsittelyä ei voi kiirehtiä, mutta tietyillä perusteilla on mahdollisuus saada ennakkokorvausta. Ennakkokorvausta voidaan maksaa, mikäli korvauksenhakija sitä vaatii ja on selvää, että hakijalla on oikeus rikosvahinkolain mukaiseen korvaukseen. Edellytyksenä korvauksen saamiselle on, että korvausasian käsittely Valtiokonttorissa viivästyy hakijasta riippumattomista syistä. Yleensä ennakkokorvausta voidaan maksaa, jos tiedetään, että korvaussumma tulee olemaan suuri. Ennakkokorvauspäätöksestä ei voi valittaa.

Tuomioistuimen päätökset eivät sido Valtiokonttoria, eli Valtiokonttori korvaa vain tietyt vahingot. Lisäksi on hyvä huomioida, että henkirikosten uhrien omaisille valtion varoista suoritettavissa korvauksissa on enimmäismäärät. Kaikkia korvauksia ei siis voi saada Valtiokonttorista, mutta niitä voi kuitenkin vaatia rikoksentekijältä niiltä osin, mitä Valtionkonttori ei korvaa. Mikäli korvausta on haettu ja saatu rikoksentekijältä tai vakuutusyhtiöstä, on tästä ilmoitettava Valtiokonttorille, koska Valtiokonttori perii takaisin aiheettomasti maksetut korvaukset.

Henkirikostapauksissa Valtiokonttori voi korvata:

- **Hautauskulut** sekä siihen liittyvät kustannukset kohtuulliseen määrään surmansa saaneen omaisille (muun muassa arkku, hautapaikka, muistotilaisuus, hautajaiskukat sekä kuolinilmoitus yhdessä paikallisessa ja yhdessä valtakunnallisessa lehdessä). Lisäksi surmansa saaneen erityisen läheisille henkilöille (aviopuoliso, lapset) on mahdollista suorittaa korvausta myös matkakuluista hautajaisiin ja osakorvaus hautajaisvaatteista. Ansionmenetystä hautajaisiin osallistumisesta ei korvata eikä perunkirjoituskuluja tai muita pesänselvityksestä aiheutuneita kustannuksia.
- Elatukseen tai elatusapuun oikeutetun eli lapsen, aviopuolison tai muutoin surmansa saaneen elatuksen varassa olleen henkilön **elatuksen menetys**.
- Valtiokonttori ei korvaa omaisten henkistä kärsimystä. Sen sijaan

omaisilla on mahdollisuus saada korvausta kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista **sairaanhoito-, terapia- ja lääkekuluista** sekä **ansionmenetyksestä**. Näistä kuluista on mahdollista saada korvausta, jos läheisen kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella ja omaiselle on todettu tästä aiheutuneen lääketieteellisesti todettu terveydentilan häiriö, kuten akuutti stressireaktio. Jos omainen hakeutuu terapiaan, hänen on tärkeä säästää kuitit tai laskut kaikista käynneistään. Korvaukseen oikeutettuja ovat surmansa saaneen vanhemmat, lapset, aviopuoliso sekä muu näihin rinnastettava surmansa saaneelle erityisen läheinen henkilö. Valtiokonttori arvioi aina erikseen sen, kuka katsotaan niin läheiseksi omaiseksi, että hänellä on oikeus korvauksiin.

Lisätietoa: valtiokonttori.fi

Yleensä oikeusavustajan palkkio maksetaan rikoksen luonteesta johtuen valtion varoista tuloista riippumatta. Tämä mahdollisuus kannattaa aina selvittää ensin. Mikäli se ei tule kysymykseen, Valtiokonttori voi rikosvahinkolain mukaan suorittaa henkirikosten uhrien omaisille kohtuulliset korvaukset oikeudenkäyntikuluista, mikäli heille myönnetään myös muita rikosvahinkolain mukaisia korvauksia. Pelkästään oikeudenkäyntikuluja ei kuitenkaan korvata Valtiokonttorista.

Myös oikeusturvavakuutuksen tai muun vakuutuksen mahdollisuudet korvata oikeusavustajan kuluja kannattaa kartoittaa. Oikeusturvavakuutus korvaa oikeudenkäynnistä aiheutuvat kustannukset, muun muassa asianajopalkkion. Oikeusturvavakuutus voi sisältyä esimerkiksi omaan kotivakuutukseen, ammattiliittojen vakuutukseen tai maatilavakuutukseen. Oikeudenkäyntikulujen korvaamista oikeusturvavakuutuksen perusteella tulee hakea etukäteen. Hakemuslomakkeita saa omasta vakuutusyhtiöstä. Mikäli omaisella ei ole oikeusturvavakuutusta, hän voi myös selvittää oikeusaputoimistosta yleisen oikeusavun mahdollisuudet.

KESTÄVÄ PALVELUKETJU HENKIRIKOSTEN UHRIEN LÄHEISILLE

Henkirikosten uhrien läheiset ovat oikeutettuja samoihin palveluihin kuin muutkin apua tarvitsevat. Lisäksi on olemassa erityisiä palveluja, jotka sopivat parhaiten juuri heidän tarpeisiinsa. Suurin osa palveluista on maksuttomia. Palveluiden tarjonnassa on kuitenkin suuria eroja. Suurilla paikkakunnilla eri palveluntarjoajia voi olla paljon, mutta pienillä paikkakunnilla ei juuri lainkaan. Ongelma on myös siinä, että moni ammattilainenkin kohtaa vain kerran elämässään henkirikoksen uhrin läheisen.

Sosiaalihuoltolaki edellyttää, että kunnan asukkaiden saatavissa on oltava sosiaalihuollon neuvontaa ja ohjausta ja että sosiaalipalveluja on järjestettävä äkillisiin kriisitilanteisiin. Lisäksi poliisin tulisi tehdä henkirikosten uhrien omaisille erityisen suojeluntarpeen arviointi ja ohjata heidät tukipalveluiden piiriin.

Henkirikosten uhrien läheisille on tarjottava apua ja tukea aktiivisesti. Toiset voivat sokkivaiheessa jopa kokea, että eivät tarvitse apua. He eivät tiedä, mitä on edessä, eivätkä välttämättä osaa arvioida omien voimiensa riittävyyttä. Läheisille on hyvä kertoa, että kriisitilanteissa on aina tapana antaa tiedot eteenpäin kriisipalveluihin ja ottaa kaikkien läheisten numerot ylös, jotta kriisityöstä voi joku soittaa ja varmistaa haluavatko he apua. Sokissa ihmiset eivät välttämättä pysty vastaanottamaan kaikkea tarvittavaa tietoa ja asiat unohtuvat helposti. On tärkeää antaa kirjallisena yhteystietoja ja tahoja, joihin uhrin läheiset voivat halutessaan olla yhteydessä.

Ammattitaitoinen ja katkeamaton palveluketju on ensiarvoisen tärkeää. Jokaisen ammattilaisen tulisi tietää, miten he voivat auttaa läheisiä ja mistä muista paikallisista tai valtakunnallisista palveluista läheiset voivat hyötyä. Jokaisen tahon on tärkeää ohjata asiakas saattaen muihin palveluihin niin, että asiakkaan luvalla ammattilainen ottaa itse yhteyttä seuraavaan tahoon varmistaen, että toisessa päässä joku ottaa asiakkaan vastuulleen ja sopii jo valmiiksi tapaamisajan hänelle. Mahdollisuuksien mukaan on hyvä soittaa asiakkaalle jonkun ajan kuluttua ja varmistaa, että hän on saanut apua. Hyvä apu henkirikosten uhrien läheisille on myös koko prosessin ajan rinnalla kulkeva, tehtävään koulutettu tukihenkilö, joka ohjaa ottamaan yhteyttä oikeisiin tahoihin ja tietää, mitä asioita pitää hoitaa.

Kriisiavun ja myöhemmän vaiheen hoidon välissäkään palveluketju ei saa katketa. Siinä välissä läheisten on hoidettava paljon käytännön asioita, kuten hautajaiset ja oikeudenkäynnit, joihin he tarvitsevat tukea ja tietoa. Auttavia tahoja voivat olla muun muassa Rikosuhripäivystys, hautaustoimistot, lainopillinen avustaja ja kriisikeskukset. Kriisiavun työntekijöiden on hyvä ohjata läheiset Rikosuhripäivystykseen, mistä he saavat käytännön tietoa ja apua rikosprosessiin sekä ohjausta jatkopalveluihin.

Kun käytännön asiat on hoidettu, on niiden läheisten hyvä saada pidempiaikaista hoitoa, jotka sitä haluavat. On myös huomioitava, että kaikki eivät välttämättä tunnista avun tarvettaan. Pidempiaikaista hoitoa tai terapiaa on saatavilla sekä julkisella (maksutonta) että yksityisellä puolella (maksullista). Toipuminen on yleensä nopeampaa terapeuttisen hoidon avulla.

Kun henkirikoksesta on kulunut jonkin aikaa, voi läheisille tulla tarve löytää vertaistukea. Silloin heidät voi ohjata MIELI ry:n tai Huoma ry:n järjestämille kursseille tai vertaistukitapaamisiin. Osa läheisistä voi saada apua selviytymiseensä kohtaamalla rikoksentekijän ammattilaisen tuella ja hyvin valmisteltuna, kun henkirikoksesta on kulunut riittävästi aikaa. Jälkikäsittelyä ovat toteuttaneet yhteistyössä Vuolle Setlementti ry ja Rikosseuraamuslaitos. Rikosuhripäivystyksellä on ajantasaista tietoa kyseisestä palvelusta.

Palveluihin ohjautuminen ja hakeutuminen ei useinkaan mene näin suoraviivaisesti. Siksi on tärkeää, että kaikilla tahoilla on hyvä tietämys erilaisista auttavista tahoista ja asioista, jotka pitää ottaa huomioon. Henkirikosten uhrien läheisistä pitää huolehtia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Mainittujen palveluiden

lisäksi läheiset voivat tarvita ohjausta esimerkiksi sosiaalitoimeen, huoltajuusasioihin, taloudelliseen neuvontaan, asunnon vaihtoon. Tällainen palveluketju vaatii jokaisen tahon kouluttautumista ja oppimista yhteistyössä muiden tahojen kanssa sekä tiedottamista. On suositeltavaa, että jokaisessa kunnassa perustetaan työryhmä toimijoista, jotka kohtaavat henkirikosten uhrien läheisiä. He voivat säännöllisin väliajoin tavata ja miettiä parhaat käytännöt ja koulutukset kestävän palveluketjun luomiseksi ja ylläpitämiseksi.

Ne läheiset, jotka usein jäävät avun ulkopuolelle, tulee myös huomioida ja ohjata palveluiden pariin. Tällaisia ryhmiä ovat alaikäiset lapset, läheiset jotka eivät kykene ottamaan apua vastaan, päihderiippuvaisen tai kodittoman uhrin läheiset, läheiset joilla ei ole ollut kiinteää suhdetta uhriin, muut jotka eivät kuulu uhrin lähipiiriin tai perheeseen, uhrin entiset kumppanit ja heidän vanhempansa (etenkin lapsen ollessa henkirikoksen uhrina) sekä iäkkäämmät läheiset.

Kriisipalvelut

Henkirikoksen jälkeinen välitön ja tarvittaessa kotiin vietävä kriisiapu on tärkeää toimintakyvyn ylläpitämiseksi alun sokkitilanteessa. Joskus mielikuvat ovat pahempia kuin mitä todellisuudessa on tapahtunut. Siksi on hyvä käydä läpi tosiseikat mahdollisimman pian. Kaikille tunteille annetaan tilaa ja kerrotaan, että on täysin normaalia reagoida epänormaaliin tilanteeseen ja tapahtumaan. Kriisityön perimmäinen tarkoitus on ennaltaehkäistä jälkitraumaattisen stressihäiriön kehittymistä.

Kunnallinen sosiaali- ja kriisipäivystys (maksuton): Sosiaali- ja kriisipäivystystä tarjotaan lakisääteisesti kunnissa ympäri vuorokauden. Se tarjoaa psykososiaalista tukea ja akuuttia kriisapua. Sosiaalipäivystys toimii virka-aikaan suuremmissa kunnissa yleensä kunnan sosiaalitoimen toimipisteessä. Ilta-, yö- ja viikonloppupäivystys on saatettu järjestää usean kunnan yhteisenä toimintana. Kriisiapu on järjestetty kunnissa eri tavoin ja sitä saattavat tarjota myös kolmannen sektorin toimijat, kuten seurakunnat tai SPR. Yhteyttä voi ottaa kuka tahansa.

Useilla paikkakunnilla on eri toimijoiden järjestämää kriisiapua, jota tarjotaan kolmen päivän sisällä kriisitapahtumasta – saatetaan puhua jälkipuinnista. Tapaamisia järjestetään muutamia kertoja, tilanteen mukaan niille osallisille,

jotka haluavat osallistua. Kriisiryhmien vetäjät on yleensä koottu terveydenhuollon ammattihenkilöistä, joten heillä on paljon tietoa muun muassa terveydenhuollon käytännöistä ja he osaavat ohjata asiakasta myös pidempiaikaiseen hoitoon. Lisätietoa näistä ryhmistä saa paikkakunnan terveyskeskuksesta tai kunnallisesta sosiaali- ja kriisipäivystyksestä. Akuutteihin kriisipalveluihin saa yhteyden yleisen hätänumeron kautta 112.

Auttavat puhelin- ja verkkopalvelut (maksuttomat)

MIELI ry:n Valtakunnallinen kriisipuhelin 010 195 202 tarjoaa keskusteluapua kriisissä olevalle. Kriisipuhelimeen voi soittaa nimettömänä. Puhelimeen vastaavat kriisityöntekijät sekä koulutetut vapaaehtoiset ympäri Suomea. Puhelinpäivystäjä auttaa soittajaa pohtimaan keinoja oman tilanteensa helpottamiseksi ja ongelmien ratkaisemiseksi.

Rikosuhripäivystys 116 006 tarjoaa keskusteluapua, tukea sekä käytännön neuvoja rikokseen liittyvissä asioissa. Puhelimeen voi soittaa myös nimettömänä. Puhelimeen vastaavat koulutetut vapaaehtoiset puhelinpäivystäjät. Päivystäjät kuuntelevat, keskustelevat ja ohjaavat tarvittaessa eteenpäin auttaviin tahoihin. Auttavan puhelimen vastaajaan voi myös jättää omat yhteystiedot, jolloin tiedot välitetään lähimpään Rikosuhripäivystyksen palvelupisteeseen. Työntekijä ottaa soittajaan yhteyttä 5 arkipäivän sisällä.

Rikosuhripäivystyksen Juristin puhelinneuvonnassa 0800 161 177 juristit päivystävät ja auttavat juridisissa kysymyksissä. Puhelinneuvonnassa rikoksen uhri tai läheinen saa mahdollisuuden tarkistaa lainmukaisia oikeuksiaan ja saada näihin asioihin liittyvää ohjausta. Puhelimeen voi soittaa myös nimettömänä. Puhelimeen vastaavat juristit.

Kirkon Palveleva puhelin 010 190 071 tarjoaa soittajalle mahdollisuuden purkaa mieltä painavia asioita nimettömänä. Palvelun päivystäjät ovat tehtävään valittuja koulutettuja vapaaehtoisia ja kirkon työntekijöitä. Päivystäjä tukee soittajaa kuuntelemalla ja pyrkii yhdessä löytämään elämäntilanteeseen parhaiten sopivia ratkaisuja. Soittajan ei tarvitse olla kirkon jäsen saadakseen apua.

Tukinet on netissä toimiva kriisikeskus. Sivuilta saa henkilökohtaista tukea, voi osallistua erilaisiin keskusteluryhmiin tai etsiä tietoa Tukinetin palveluhausta tai aineistokannasta. ➔ tukinet.net

Mielenterveystalo.fi on HUS:n tuottama verkkopalvelu, joka tarjoaa mielenterveyteen liittyvää tietoa asiakkaille ja terveysalan työntekijöille. Verkkopalvelusta löytyy luotettavaa ja ajan tasalla olevaa tietoa mielenterveys- ja päihdeongelmista sekä alueellisista ja valtakunnallisista mielenterveys- ja päihdepalveluista.

Akuutin kriisitilanteen jälkeiset palvelut

Akuutin kriisin jälkeisissä tapaamisissa on tärkeää luoda läheisille uskoa siihen, että elämä jatkuu kaikesta huolimatta. Läheisille tärkeistä asioista puhutaan niin kauan, kuin tarve on, mutta samalla yritetään rauhoittaa ja tasata tunnemyllerrystä ja ahdistusta sekä miettiä lähitulevaisuutta.

Rikosuhripäivystys, valtakunnallinen (maksuton): Rikosuhripäivystys eli RIKU tarjoaa käytännön neuvoja ja henkistä tukea rikoksen tai rikosyrityksen kohteeksi joutuneille, heidän läheisilleen ja rikosasiassa todistaville. RIKU auttaa rikoksen uhreja tai läheisiä toimimaan oikeuksiensa mukaisesti ja tukee selviytymistä rikosprosessissa. RIKUn toiminta perustuu ammatillisesti ohjattuun vapaaehtoistyöhön. Palveluja tuotetaan valtakunnallisina puhelin- ja verkkoauttamispalveluina sekä henkilökohtaisina palveluina palvelupisteissä ympäri Suomea.

RIKUn palveluita ovat:

- Tukihenkilö avuksi ja tueksi rikosprosessiin
- Rikosuhripäivystys 116 006 -puhelinpalvelu, josta saa keskusteluapua, tukea sekä käytännön neuvoja rikokseen liittyvissä asioissa
- Juristin puhelinneuvonta 0800 161 177, jossa vapaaehtoiset juristit päivystävät ja auttavat juridisissa kysymyksissä
- RIKUchat, josta saa keskusteluapua, tukea sekä käytännön neuvoja rikokseen liittyvissä asioissa chatissa keskustellen
- Visitor-toiminta on päivystystä esimerkiksi tietyillä poliisilaitoksilla ja tuomioistuimissa. RIKUn henkilöstö auttaa ja tukee kohtaamiaan asiakkaita paikan päällä ja ohjaa tarvittaessa muihin palveluihin.

Rikosuhripäivystykseen olisi hyvä ottaa yhteyttä mahdollisimman aikaisin, koska siellä on vahva asiantuntemus rikosasioissa sekä hyvä tietämys paikallisista

palveluista, joihin asiakas voidaan ohjata saamaan lisäapua. RIKUn työntekijät etsivät asiakkaan kanssa yhdessä hänelle sopivan avun ja ottavat sinne yhteyttä. Apu voi, asiakkaan tilanteesta riippuen, olla hyvinkin konkreettista, kuten kriisiapua, perustarpeista (uni, syöminen, liikkuminen) huolehtimista, lääkäriin ohjaamista, hautausjärjestelyjen miettimistä. RIKUssa osataan neuvoa laajasti rikosprosessiin liittyvistä asioista, kuten lainopillisen avustajan hankkimisesta, vahingonkorvauksista ja niiden hakemisesta sekä oikeudenkäynnistä. Rikosuhripäivystyksen tehtävä onkin varmistaa, että asiakkaan oikeusturva toteutuu ja hän saa tukea henkiseen selviytymiseensä.

RIKUsta voi saada henkilökohtaisen tukihenkilön avuksi ja tueksi koko rikosprosessin ajaksi. Tukihenkilöinä toimivat RIKUn ammattilaiset tai ammatillisesti ohjatut ja koulutetut vapaaehtoistyöntekijät. Tukihenkilö kulkee asiakkaan rinnalla rikosprosessissa ja auttaa erilaisten asioiden hoitamisessa, jotta asiakkaan ei tarvitse kantaa kaikesta vastuuta yksin. Tukihenkilö auttaa pitämään lankoja käsissä kaikissa vaiheissa kertoen ajantasaisesti mitä asioita kulloinkin on hoidettava, missä järjestyksessä ja mihin voi missäkin asiassa ottaa yhteyttä. Tukihenkilöllä on paljon tietoa rikosprosessin eri vaiheista, joten hän osaa antaa myös käytännön ohjeita. Tukihenkilö voi tulla mukaan esimerkiksi poliisikuulusteluun ja oikeudenkäyntiin. Häntä voi tavata säännöllisesti ja keskustella luottamuksellisesti rikosasian herättämistä tunteista. Lisäksi tukihenkilö auttaa jatkoavun saamisessa sen jälkeen, kun oikeudenkäynnit ovat takanapäin.

Oikeudenkäyntiavustajat keskittyvät oikeudenkäynnissä omaan rooliinsa eli juridiseen puoleen. Oikeudenkäyntiin olisi hyvä pyytää tueksi koulutettu RIKUn tukihenkilö, joka osaa samalla myös kertoa mm. miten oikeudenkäyntiin tulee valmistautua tai mitä siellä tapahtuu. Toisinaan ulkopuolinen tukihenkilö voi olla parempi vaihtoehto, kuin oma läheinen tukihenkilönä. Läheisellä ei välttämättä ole kaikkea sitä tietoa, jota RIKUn tukihenkilöllä on, tai hän voi olla itsekin niin järkyttynyt, että tuki jää ohueksi. Uhrien läheisten omat läheiset voivat olla oikeudenkäynnissä mukana RIKUn tukihenkilön lisäksi. riku.fi

MIELI ry, kriisikeskukset (maksuton): MIELI ry:llä on kriisikeskuksia ympäri Suomea, joista voi saada tukea ja apua äkillisiin kriiseihin. Vastaanotolle pääsee ilman lähetettä, varaamalla ajan suoraan kriisikeskuksesta. Tapaamiset ovat luottamuksellisia ja kriisikeskuksissa voi asioida nimettömänä. Vastaanotolla voi asioida yksin, puolison tai perheen kanssa. Kriisikeskuksissa työsken-

telee kriisityöhön koulutettuja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia ja lisäksi vapaaehtoisia tukihenkilöitä. Joissain kriisikeskuksissa on koulutettuja henkirikosten uhrien läheisiin erikoistuneita tukihenkilöitä.

Kriisikeskukset tarjoavat lyhytkestoista keskusteluapua kriisistä selviytymisen tueksi heti alun sokkivaiheen jälkeen. Kuntien sosiaali- ja kriisipäivystys hoitaa alkuvaiheen akuutin kriisin hoidon, jonka jälkeen on mahdollista siirtyä kriisikeskuksen asiakkaaksi. Kriisikeskukset eivät siis tee akuuttia kriisityötä, vaan on siitä seuraava tukimuoto toipumisprosessissa.

➔ mieli.fi/fi/tukea-ja-apua/kasvokkain/kriisikeskusverkosto

Kunnalliset terveydenhuollon palvelut, työ- ja opiskelijaterveydenhuolto (maksuton): Henkirikosten uhrien läheiset voivat saada apua myös terveydenhuollosta. Siellä arvioidaan myös mahdollisen sairauspoissaolon ja lääkityksen tarve sekä voidaan ohjata jatkohoitoon.

Useimmissa Suomen kunnissa on kunnan ylläpitämiä mielenterveystoimistoja/psykiatrian poliklinikoita ja useimmille poliklinikoille tarvitaan lääkärin lähete. Isommissa kaupungeissa jonotusaika voi olla pitkä, mutta joillain paikkakunnilla on erikseen järjestetty akuuttihoitoa, johon pääsee nopeasti. Polikilinikoilta voi saada henkisen tuen ja keskusteluavun lisäksi apua esimerkiksi lomakkeiden täyttämisessä ja käytännön asioiden hoitamisessa. Hoitosuhteet voivat jatkua jopa useita vuosia, asiakkaan tarpeen mukaan. Poliklinikan lääkäri voi myös määrätä asiakkaalle lääkitystä ja sairauspoissaolon, mikäli kriisi pitkittyy. Lisätietoa oman kunnan verkkosivuilta.

Seurakunnan palvelut, valtakunnallinen (maksuton): Seurakunnat tarjoavat keskusteluapua kriisissä olevalle. Ei tarvitse olla kirkon jäsen saadakseen apua. Asiakas voi ottaa yhteyttä oman alueensa kirkon diakoniatyöntekijään tai pastoriin ja pyytää keskusteluapua. Akuutissa kriisissä olevalle pyritään järjestämään tapaaminen mahdollisimman nopeasti, mieluiten jo samana päivänä. Lisäksi kirkko tarjoaa luottamuksellista keskusteluapua Palvelevan puhelimen, Palvelevan netin ja Palvelevan kirjeen avulla. Kirkolla on myös HEHU, eli valtakunnallinen henkisen huollon valmiusryhmä, joiden tehtävänä on antaa onnettomuuden uhreille ja läheisille henkistä tukea. ➔ evl.fi/apua-ja-tukea

Muiden seurakuntien palvelut voi tarkistaa suoraan kyseisestä seurakunnasta.

Vertaistuelliset palvelut

Kun henkirikoksesta on kulunut riittävästi aikaa, ja kun asiaa pystyy jo jotenkin jäsentämään, mutta suru ja ahdistus ovat silti läsnä, tulee läheisille usein tarve löytää vertaistukea sekä kohdata saman kokemuksen läpikäyneitä. Yleensä suosituksena on, että aikaa on kulunut ainakin vuosi. Vertaistuessa läheisten on helppo puhua aroistakin asioista, mutta löytää kuitenkin toivoa ja iloa surun keskellä. Läheiset saavat paljon voimaa siitä, kun näkevät saman menetyksen läpikäyneitä ihmisiä, jotka ovat selvinneet elämässään eteenpäin. He huomaavat, että asian kanssa voi oppia elämään, vaikka suru ja menetys eivät koskaan häviäkään.

Läheiset saavat voimaa nähdessään saman menetyksen läpikäyneitä ja siitä eteenpäin selvinneitä ihmisiä.

Intensiivikurssit henkirikosten uhrien omaisille, MIELI ry, valtakunnallinen: MIELI ry järjestää ammatillisesti ohjattuja vertaistuellisia kursseja henkirikosten uhrien läheisille. Lisäksi joillain paikkakunnilla on tietyin väliajoin kokoontuvia vertaistukiryhmiä henkirikosten uhrien läheisille. Intensiivikurssit on suunnattu uhrin lähipiirille, kuten vanhemmille, sisaruksille, puolisoille tai aikuisille lapsille. Kursseja järjestetään intensiivikursseina ympäri Suomea. Kurssi sisältää kaksi neljän päivän jaksoa vuoden sisällä. Kurssille voi osallistua aikaisintaan, kun henkirikosasia on käsitelty käräjäoikeudessa ja on tullut käräjäoikeuden päätös. Silloin menetystään ja tapahtunutta pystyy käsittelemään paremmin. Kursseilta ohjataan osallistujia tarvittaessa myös jatkohoitoon. Kurssien tavoitteena on tukea toipumista sekä toiminta- ja työkyvyn palautumista traumaattisen menetyksen ja sitä seuranneiden elämänmuutosten jälkeen.

Lisätietoja: mieli.fi

Huoma - Henkirikoksen uhrien läheiset ry, valtakunnallinen (maksuton): Huoman päätehtävänä on mahdollistaa vertaistuki henkirikoksessa läheisensä menettäneille. Läheisellä tarkoitetaan uhrin omaisia, perheenjäseniä, sukulaisia, ystäviä ja kaikkia sellaisiksi itseään kokevia henkilöitä.

Huoman tarjoamat tukimuodot ovat:

- Huoman työntekijöiden tarjoama neuvonta, ohjaus ja tuki muun muassa käytännön asioiden hoitamiseen ja muihin palveluihin hakeutumiseen
- Vertaistuki puhelimitse, verkossa Facebookin ”Henkirikoksen uhrien läheiset” -ryhmässä sekä Huoman jäsenten omalla keskustelupalstalla
- Eri paikkakunnilla kerran kuukaudessa kokoontuvat vertaistukiryhmät
- Mahdollisuus henkilökohtaiseen tapaamiseen vertaistukijan kanssa, joskin on sattumanvaraista, löytyykö vertaistukijaa samalta paikkakunnalta, jotta tapaaminen onnistuisi
- Valtakunnalliset internaattiviikonloput henkirikosten uhrien läheisille

Ryhmätoiminta koostuu paikkakunnasta riippuen vertaistuellisesta keskustelusta, vierailukäynneistä, toiminnallisista aktiviteeteista ja muista ryhmän toiveiden ja tarpeiden mukaisista menetelmistä. Ryhmässä keskusteltavat asiat ovat luottamuksellisia ja ryhmään osallistujilla on vaitiolovelvollisuus. Vetäjinä toimivat yleensä kriisi- ja traumaterapeutti sekä henkirikoksessa läheisensä menettänyt vertaistukihenkilö, joka on käynyt Huoman ja surujärjestöjen vertaistukikoulutuksen.

Huoma järjestää keväisin ja syksyisin eri puolilla Suomea valtakunnallisia internaattiviikonloppuja, eli sopeutumisvalmennusviikonloppuja, joissa ryhmänvetäjät ohjaavat vertaistuellista keskustelua. Internaattiviikonloput ovat vertaistukitapaamisia, joilla on terapeuttinen näkökulma. Kurssin vetäjät ovat kriisi- ja traumaterapeutteja.

Vertaistukea kannattaa hakea vasta siinä vaiheessa, kun oikeudenkäynnit ovat ohi ja kun menetyksestä on aikaa vähintään vuosi. Vertaistuen tarkoituksena on saada ihminen jaksamaan huomiseen ja alkaa suunnata katsettaan jo tulevaisuuteen.

➔ huoma.fi

Yksityiset lääkäripalvelut ja psykoterapia (maksullinen)

Psykoterapia on kahden tai useamman ihmisen väliseen vuorovaikutukseen perustuva hoitomuoto. Tarkoitus on käsitellä vaikeita kokemuksia ja etsiä ratkaisuja niihin. Psykoterapialla pyritään poistamaan tai lievittämään psyykkisiin häiriöihin liittyvää kärsimystä tai muita elämän ongelmia.

Monilta yksityisiltä lääkäriasemilta voi saada sekä lääkinnällistä että henkistä apua kriisissä. Itsenäisesti psykoterapeutin vastaanotolle hakeutuessaan voi ottaa yhteyttä suoraan psykoterapiapalveluja tarjoavaan tahoon ja keskustella hoidon aloittamisesta. Silloin lääkärinlausuntoa ei tarvita. Terapian laadun varmistamiseksi on suositeltavaa valita terapeutti, jolla on oikeus käyttää Valviran myöntämää psykoterapeutin ammattinimikettä. Psykoterapeuttien yhteystietoja voi kysyä oman asuinalueen terveydenhuollosta tai eri psykoterapiayhdistyksistä, kuten Helsingin psykoterapiayhdistyksestä tai Suomen psykologiliitosta.

→ psyli.fi/psykoterapeuttiluettelo

Kelan korvaama kuntoutuspsykoterapia

Kelasta voivat 16–67-vuotiaat hakea korvausta kuntoutuspsykoterapiasta, jonka tarkoituksena on saada henkilö taas työ- tai opiskelukykyiseksi. Psykoterapia voi olla yksilö-, ryhmä-, perhe- tai paripsykoterapiaa tai kuvataideterapiaa. Psykoterapeutti pitää etsiä itse, mutta terapeutin pitää olla sellainen, jonka koulutuksen Valvira (Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto) on hyväksynyt ja jolla on oikeus käyttää psykoterapeutin ammattinimikettä. Kela edellyttää, että terapeutilla on koulutus siihen psykoterapiaan, jota hän asiakkaalle antaa. Kela myöntää terapian vuodeksi kerrallaan ja sitä voi saada enintään 3 vuoden ajan.

Kuntoutuspsykoterapiaa voi hakea, kun asiakas on ollut psykiatrisen diagnoosin saamisen jälkeen vähintään 3 kuukautta asianmukaisessa hoidossa, johon on sisältynyt tarpeellinen lääketieteellinen, psykiatrinen ja psykoterapeuttinen tutkimus ja hoito. Hoidon tarkoituksena on myös seurata, pystyykö asiakas sitoutumaan psykoterapiaan ja onko hän valmis siihen, jotta saisi siitä parhaan hyödyn. Kuntoutuspsykoterapia on nimenomaan kuntouttavaa terapiaa, eikä se

ole sopivin terapiamuoto kaikille. Siihen voi hakeutua vasta useamman vuoden jälkeen, kun henkirikoksen tuomasta kriisistä on ensin selvinnyt. Lisätietoa psykoterapiasta ja Kelan korvauksesta:

→ kela.fi/kuntoutuspsykoterapia

→ mieli.fi/fi/tukea-ja-apua/apua-mielenterveyden-ongelmiin/mielenterveyspalvelut/psykoterapia

Henkirikoksen uhrin omaisen ja rikoksen tekijän kohtaaminen vakavissa rikoksissa, valtakunnallinen (maksuton)

Suomessa on viime vuosina lähdetty ulkomailta saatujen hyvin kokemusten rohkaisemana kehittämään toimintaa, jossa vakavien rikosten uhreilla tai henkirikosten uhrien läheisillä on mahdollisuus harkita tekijän kohtaamista jossain vaiheessa oikeudenkäynnin ja tuomion jälkeen.

Uhrin tai uhrin omaisen mieltä saattaa vaivata kysymys siitä, mikä oli tapahtuneen rikoksen syy, miksi se tapahtui. Rikoksen tekijän kohtaamisen tavoitteena ei ole asian sopiminen, vaan osallistavan dialogin kautta pyrkiä tukemaan muutosta ja osapuolten voimaantumista, ihmissuhteet ja tunteet huomioiden. Kyseessä on ennen kaikkea asianosaislähtöinen, vapaaehtoinen ja luottamuksellinen prosessi, joka valmistellaan huolellisesti tapaamalla osapuolia ensin erikseen ennen mahdollista kohtaamista. Menettely ei vaikuta rikoksentekijän tuomion pituuteen.

Aloitteen voivat tehdä rikoksentekijä tai henkirikosten uhrien läheiset ottamalla itse yhteyttä suoraan palvelua järjestävään tahoon tai esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen tai terapeutin avustamana. Kohtaaminen järjestetään yleensä vankilassa tai muussa erikseen sovitussa paikassa.

Jotta menettelyä voidaan edes harkita, on rikoksen tekijän otettava vastuu ja oltava pahoillaan teostaan. Menettelyssä otetaan huomioon ennen kaikkea uhrin läheisten tarpeet ja mennään heidän ehdoillaan, jotta kohtaamisesta ei aiheutuisi lisähaittaa. Menettely ei tähtää läheisten kannalta anteeksiantoon, vaan se voi olla vain mahdollisuus saada avoimiin kysymyksiin vastauksia. Vaikka menettelyssä ei päästäisikään kohtaamiseen saakka, on läheisille usein

tuonut apua ja helpotusta pelkästään fasilitaattorin kanssa keskusteleminen tai se, jos rikoksentekijä on fasilitaattoreiden kautta välittänyt läheisille esimerkiksi anteeksipyynnön tai viestin, ettei ole syytä pelkoon. Kohtaamiseen voi ottaa mukaan myös oman läheisensä tai esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen maksuttoman tukihenkilön.

Kohtaamisessa läheinen on kokenut tulleensa kuulluksi, itsetuhoisuus on vähentynyt ja kokemus itsemääräämisoikeudesta on palautunut.

Kohtaamisessa läheiset saavat mahdollisuuden keskustella tekijän kanssa tapahtuneesta ja siihen liittyvistä tunteista. He voivat saada vastauksia avoimiksi jääneisiin kysymyksiin ja pääsevät purkamaan ahdistusta, pelkoa ja vihaa. Monet ovat kokeneet olleensa hyvin helpottuneita kohtaamisen jälkeen ja heille on ollut tärkeää, että ovat saaneet käydä asiaa läpi. Joitakin helpottaa myös se, että rikoksentekijä on saanut kasvot, mikä on voinut auttaa läheisiä pääsemään tapahtumasta ja katkeruudesta irti. Tällöin energiaa on vapautunut esimerkiksi surun käsittelyyn. Uhri tai läheinen on kokenut tulleensa kuulluksi, itsetuhoisuus on vähentynyt ja kokemus itsemääräämisoikeudesta on palautunut. Kokemukset ovat yleensä olleet jopa positiivisempia kuin läheiset ovat odottaneet. Toimintaa ovat toteuttaneet yhteistyössä Vuolle Setlementti ry ja Rikosseuraamuslaitos. Ajantasaiset järjestävän tahon yhteystiedot saa Rikosuhripäivystyksestä ➔ riku.fi tai Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta ➔ thl.fi.

Lasten ja nuorten toipuminen ja palvelut

Henkirikos koskettaa aina myös lapsia. Myös heille on tärkeää hankkia kriisiapua, vaikka he olisivatkin niin pieniä, etteivät välttämättä vielä ymmärrä, mitä on tapahtunut. Lapset kuitenkin aistivat perheessä olevan surun ja asioista vaikenemisen. He ovat saattaneet olla jopa paikalla henkirikoksen sattuessa. Jos tapahtuma muodostuu oudoksi salaisuudeksi perheessä, ei lapsi koskaan pääse käsittelemään asiaa ja se voi alkaa pelottaa häntä enemmän. Lapsille pitäisi kertoa heidän ikätasonsa mukaisesti mitä on tapahtunut.

Vaikeneminen tai asioista puhumisen kieltäminen voi traumatisoida lasta enemmän kuin totuuden kertominen. Lapsuudessa koetut käsittelemättömät kriisit voivat vaikuttaa lapsen persoonallisuuden kehitykseen ja luoda kasvupohjan psyykkisille ongelmille. Jos lapsille kerrotaan totuus ja annetaan heille keskustelumahdollisuus ammattilaisen kanssa, on heillä usein paremmat keinot selvitä kriiseistä jopa aikuisia nopeammin.

Lasten tulisi pystyä muodostamaan kuva menettämästään vanhemmastaan, koska se on tärkeä osa lapsen suruprosessia

Jos henkirikoksen uhrilla on ollut lapsia, tulisi lapsille eri ikävaiheissa kertoa asioita menehtyneestä vanhemmastaan, esimerkiksi millainen hän ollut hyvine ja huonoine puolineen tai millaista elämä hänen kanssaan oli. Lasten kannalta on tärkeää, että he pystyvät muodostamaan kuvan omasta vanhemmastaan, koska se on tärkeä osa lapsen suruprosessia. Läheisensä menettäneille lapsille soveltuu hyvin traumaattiseen suruun ja menetykseen kohdentuva kognitiivinen käyttäytymisterapia.

Palveluiden tarjoamisessa tulee pyrkiä tukemaan koko perhettä ja lapset tulee ottaa huomioon hoidon suunnittelussa. Lisäksi on tärkeää, että lapsen vanhemmat tai elossa oleva vanhempi saa apua, jotta hän kykenee kriisitilanteessa tukemaan myös lastaan. Kaikki aiemmin mainitut palvelut ovat myös lasten ja nuorten käytettävissä ja joissain yllä mainituissa palveluissa on myös lapsiin ja nuoriin erikoistuneita työntekijöitä. Niiden lisäksi on olemassa erityisesti lapsille suunnattuja palveluja sekä joillain paikkakunnilla myös nuorille suunnattuja kriisipalveluja. Nämä palvelut löytyvät parhaiten kunnan verkkosivuilta.

Lapset ja nuoret voivat saada kriisiapua muun muassa **sosiaali- ja kriisipäivystyksestä**, jonne voi sopia tapaamisen koko perheelle. Tapahtunutta käsitellään yhdessä lasten kanssa mahdollisimman avoimesti ja selkeästi kehitystason mukaisesti. Tapaamisessa on mahdollista toimia myös niin, että lapset keskustelevat, leikkivät tai piirtävät osan tapaamisajasta toisen työntekijän kanssa muualla, jotta aikuiset voivat puhua kriisityöntekijän kanssa myös kaikkein vaikeimmista asioista.

Kunnallisista kasvatus- ja perheneuvoloista lapset ja vanhemmat voivat saada apua monenlaisissa lapseen ja kasvatukseen liittyvissä ongelmissa sekä perhettä kohdanneissa kriiseissä. Lastenpsykiatriselle poliklinikalle voidaan ohjata alle 13-vuotiaat lapset lääkärin lähetteellä ja nuorisopsykiatrian poliklinikalle pääsääntöisesti alle 18-vuotiaat nuoret. Nuoret ja kouluikäiset lapset voivat hakeutua hoitoon myös kouluterveydenhuollon kautta. Lastensuojelun sosiaalityössä arvioidaan hoidon ja tuen tarvetta perheen kriisitilanteessa, jolloin apua voi saada esimerkiksi kotipalvelun tai perhetyön muodossa.

Lisätietoa ja yhteystietoja lasten ja nuorten palveluihin liittyen:

→ mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/mista_apua/

→ pelastakaalapset.fi/tyomme-kotimaassa/

Kotipalvelut arjen tueksi

Kriisitilanteesta selviytyminen voi viedä läheisten kaikki voimavarat, eikä voimia jää kodista huolehtimiseen ja arkiaskareista selviytymiseen. Aina uhrin läheisillä ei ole sellaisia läheisiä, jotka voisivat auttaa. Apua voi tällöin kysyä oman kunnan viranomaisilta tai järjestöiltä. Sosiaalipalvelusta voi tarkistaa, mistä omalla paikkakunnalla on mahdollista saada kotiapua. **Kuntien kotipalvelua** voi pyytää erityistilanteessa, jolloin kunnan kotihoidosta vastaava henkilö tulee kotiin tekemään tarvekartoituksen kotiavun tarpeesta. **Yksityisiltä kotipalvelua tarjoavilta yrityksiltä** voi ostaa esimerkiksi siivouspalvelua. Myös **Martoilla** on joissain kunnissa tarjolla maksullista kotiapupalvelua, joka on kotitalousvähennyskelpoista. **Seurakunnan tai Punaisen Ristin vapaaehtoisesta lähimmäis- tai ystäväavusta** voi kysyä apua myös kodinhoitoon liittyen.

AMMATTILAINEN HENKIRIKOSTEN UHRIEN LÄHEISTEN TUKENA

Läheisen joutuminen henkirikoksen kohteeksi aiheuttaa niin massiivisen trauman, että jopa ammattiauttajan voi olla vaikea osata auttaa henkirikosten uhrien läheisiä. Kriisin alkuvaiheessa voi olla niin, että läheisille ei tunnu riittävän mikään apu. Toisinaan he saattavat purkaa vihantunnettaan myös auttajaan. Läheisten käsittelemät tunteet vaikuttavat myös ammattilaiseen ja saattavat jäädä vaivaamaan. Asiat, joista läheiset kertovat, saattavat olla niin vaikeita, että ammattilaisenkin on niistä vaikea puhua.

Auttajan on pysyttävä vakaana ja ammattimaisena ja luotava luottamuksellinen suhde asiakkaaseen. Vaikka halu auttaa on suuri, on tärkeää osata sanoa, jos ei koe pystyvänsä auttamaan tai uupuu. Henkirikoksen uhrin läheisen kohdanneen ammattilaisen tulisi saada työnohjausta tai vähintään mahdollisuus purkaa tuntemuksiaan kollegan kanssa.

Kauhistelu ei auta läheisiä toipumaan.

Useimmille ammattilaisille tällainen tapaus osuu kohdalle vain kerran työuran aikana, eikä osaamista ja tietoa ehdi kertymään. Voi jopa käydä niin, että ammattilainen järkyttyy ja uhrin läheiset joutuvat lohduttamaan häntä. Ihmiset yleensä muistavat hyvin tarkkaan, mitä kriisitilanteessa on tapahtunut ja miten heitä on kohdeltu, joten tapahtumat saattavat jäädä pitkäksi aikaa heidän mieleensä. On hyvä muistaa, että kauhistelu ei auta läheisiä toipumaan.

Henkirikosten uhrien läheisten auttamisessa on hyvä tuntea ennen kaikkea henkirikostrauman ja surun erityispiirteet. Sureminen voi viivästyä, kun mieli täyttyy kauheasta kuolemasta, pelkotiloista, vihan tunteista, kostonhalusta ja jopa itsemurha-ajatuksista. Läheisille pitää luoda ilmapiiri, jossa he kokevat olevansa turvassa. Heitä on kohdeltava sensitiivisesti, ammattitaitoisesti ja kunnioittavasti. Kohtaaminen ja kuunteleminen rauhassa ilman tulkintoja tai oletuksia on tärkeää.

Paras auttaja ja terapeutti henkirikosten uhrien läheisille on ammattilainen, jolla on paljon elämänkokemusta. Hän on ehkä kohdannut kuolemaa ja ymmärtää mitä se tarkoittaa. Alun kriisitilanteessa riittää usein vain se, että uskaltaa olla läsnä, lähellä ja kuunnella. Hiljaisuuden rikkominen turhalla puheella on tarpeetonta. Mitkään sanat eivät pysty poistamaan uhrin läheisten tuskaa ja surua. Loppujen lopuksi auttaminen on vain ihmisen kohtaamista.

Keskeiset asiat henkirikosten uhrien läheisten auttamisessa

- Ohjaa välittömästi kriisipalveluihin. Huolehdi asiakkaan koko lähipiiristä, myös lapsista.
- Rikosprosessiin liittyvissä asioissa ohjaa poliisille ja Rikosuhripäivystykseen.
- Kuolemaan liittyvissä asioissa ohjaa hautaustoimistoon.
- Varmista, että asiakas hankkii lainopillisen avustajan oikeudenkäyntiin.
- Anna asiakkaalle kirjallisena tieto, mistä apua saa.
- Ota itse yhteys seuraavaan auttavaan tahoon ja varmista, että joku ottaa asiakkaan vastaan.
- Anna asiakkaalle omat yhteystietosi, jotta hän voi tarvittaessa ottaa yhteyttä.
- Jos et tiedä, selvitä asia itse. Älä jätä asiakasta selvittämään asiaa yksin.
- Varmista, että asiakas saa halutessaan apua myös akuutin kriisiavun jälkeen, esimerkiksi kriisikeskuksesta.
- Yritä selvittää, millaista apua tai tukea asiakas eniten kaipaa, vaikka ei osaisi sitä itse kertoa.

Tähän voi täyttää oman asuinalueen palveluita:

Kriisipalvelut

Akuutin kriisitilanteen jälkeiset palvelut

Vertaistukipalvelut

Yksityiset lääkäripalvelut ja psykoterapia

Lasten/nuorten palvelut

Kotipalvelut arjen tueksi

Rikosuhripäivystys

LÄHTEET

Verkkolähteet

Helsingin hautaushuolto hautaushuolto.com

Henkirikoksen uhrien läheiset ry huoma.fi

Juristit.com

Kela kela.fi

Kriisikeskus netissä tukinet.net

Lastensuojelu.info

Mielenterveystalo.fi

MIELI ry mieli.fi

Poliisi poliisi.fi

Rikosuhripäivystys riku.fi

Suomen asianajajaliitto asianajajaliitto.fi

Suomen evankelisluterilainen kirkko evl.fi

Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry hautaustoimistojenliitto.fi

Suomen journalistiliitto journalistiliitto.fi

Suomen nuoret lesket ry nuoretlesket.fi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos thl.fi

Trauma ja dissosiaatio traumajadissosiaatio.fi

Traumaterapiakeskus traumaterapiakeskus.com

Valtiokonttori valtiokonttori.fi

Kirjalliset lähteet

Dyregrov, Atle. Lapsen suru. 1993. Gummerus Kirjapaino Oy.

Forsius, Kyllikki. Tiimalasi-lehti. Erikoisnumero 2012. KS paino.

Fredman, Markku. Rikosasianajajan käsikirja. 2013. Talentum.

Helsingin poliisilaitos, vakavat henkilöön kohdistuvat rikokset/kuolemansyyn tutkinta. Tietoja vainajan omaisille -lehtinen.

Kalajanniska, Sanna. Miten kohtaan henkirikoksessa läheisensä menettäneen? RIKU-lehti 2/2016.

Koivukangas, Jaana. Käytännön oikeusopas väkivaltarikoksen uhrille. 2007. Rikosuhripäivystys/Suomen Mielenterveysseura.

Poijula, Soili. Henkirikosuhrien perheenjäsenten selviytyminen, mielenterveys ja kokemukset tuesta ja palveluista. 2010. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Poijula, Soili. Henkirikoksen aiheuttama trauma. RIKU-lehti 2/2016.

Rikosuhripäivystyksen esitysmateriaalit 2016.

Rusila, Maija. Huoma - Henkirikoksen uhrien läheiset ry. Esitysmateriaalit 16.11.2016.

Rusila, Maija & Kalajanniska, Sanna. Opas henkirikoksen uhrin läheiselle, 1. uudistettu painos. 2016.

Tuula, Linna. Ulosotto-oikeus 1, ulosottomenettely. 2014. Talentum.

Tämä opas on tarkoitettu kaikille, jotka työtehtävissään kohtaavat henkirikosten uhrien läheisiä. Oppaan tarkoituksena on antaa kattavasti tietoa kaikista henkirikokseen liittyvistä asioista sekä ennen kaikkea palveluista henkirikosten uhrien läheisille. Opas toimii myös työkaluna verkoston ja työryhmän rakentamisessa, jotta jokaisessa kunnassa voitaisiin taata kestävä ammattitaitoinen palveluketju henkirikosten uhrien läheisten auttamiseksi.

RIKOSUHRIPÄIVYSTYS
BROTTSOFFERJOUREN

riku.fi